

Mr. spec. Jadranka Zorić
Mr. spec. Ljiljana Mikuš*

PROCJENA SPOSOBNOSTI ZA SVJEDOČENJE I OCJENA VJERODOSTOJNOSTI ISKAZA SVJEDOKA U POSTUPCIMA ZA KAZNENA DJELA NA ŠTETU MALOLJETNIKA

U radu su analizirani podaci prikupljeni iz sudskih predmeta u Općinskom sudu u Zagrebu i Županijskom sudu u Zagrebu, za razdoblje od 1998./1999. do 2004. godine, u kojima je donesena pravomoćna sudska presuda za kaznena djela učinjena protiv spolne slobode i spolnog ćudoređa na štetu djece i maloljetnika. Sudski predmeti analizirani su s obzirom na provedbu stručnih postupaka vezanih uz procjenu sposobnosti za svjedočenje i ocjenu vjerodostojnosti iskaza, tako da je učinjena jednostavna sadržajna analiza kriterija koje su primjenjivali stručnjaci koji su sudjelovali u tim sudskim predmetima.

Prikazana analiza nedvojbeno pokazuje da se u aktualnoj sudskoj praksi RH primjenjuju neujednačeni i nestandardizirani kriteriji za procjenu sposobnosti za svjedočenje maloljetnih oštećenika, dok je ocjena vjerodostojnosti iskaza maloljetnih svjedoka uobičajeno prepuštena u domenu raspravnog suca.

U radu se zatim razmatraju neki problemi vezani uz psihologijske aspekte sposobnosti za svjedočenje kod osoba koje nisu dostigle potrebnu razinu kompetencija potrebnih za suđenje: problem sugestivnosti i psihologijskih načina procjene sugestivnosti, pitanja dječjeg pamćenja i drugih psiholoških komponenti ocjene sposobnosti djece za svjedočenje na sudu.

Predloženi su osnovni psihologijski kriteriji za utvrđivanje sposobnosti za svjedočenje koji bi u znatnoj mjeri mogli pridonijeti poboljšanju kvalitete rada sudova u predmetima u kojima se djeca i maloljetne osobe pojavljuju kao svjedoci. Prikazana je metoda za procjenu vjerodostojnosti iskaza djece i maloljetnih svjedoka SVA/CBCA, koja se osniva na pretpostavci da će se iskazi djeteta temeljeni na stvarnim događajima razlikovati po svojoj strukturi, sadržaju i kvaliteti od izmišljenih i izmaštanih iskaza. Primjenom te metode moguće je izbjeći niz problema koji se javljaju kod procjene dječje sposobnosti za svjedočenje, a

* Mr. spec. Jadranka Zorić i mr. spec. Ljiljana Mikuš, stalne sudske vještakinje za psihologiju, Zagreb.

vezani su uz kognitivne mogućnosti i ograničenja djece, motivacijske i socijalne utjecaje te mnoge nedostatke vezane uz primjenu metode intervjua.

UVOD

U kaznenim predmetima u kojima se proces vodi zbog kaznenih djela protiv spolne slobode i spolnog ćudoređa, posebice kad su oštećenici maloljetne osobe ili djeca, često izostaju materijalni dokazi o tome da se taj teret dogodio. U takvim slučajevima jedini je dokazni materijal svjedočenje maloljetnih oštećenika. Polazeći od toga, svrha ovog rada je odgovoriti na pitanja pod kojim uvjetima i na koji način sud procjenjuje dijete kao vjerodostojnog svjedoka i na temelju kojih se kriterija u sudskoj praksi ocjenjuje vjerodostojnost iskaza.

Zahvaljujući susretljivosti i suradnji koju smo ostvarili s Općinskim i Županijskim sudom u Zagrebu, omogućena nam je analiza predmeta u kojima je izrečena pravomoćna sudska presuda, a u kojima se sudilo počiniteljima kaznenih djela protiv spolne slobode i spolnog ćudoređa na štetu djece i maloljetnih osoba. Nismo bili u prilici utvrditi podatke o ukupnom broju procesuiranih predmeta za promatrano razdoblje, iako bi bilo zanimljivo raspolagati tim podacima. Analizirani su sudski predmeti s obzirom na vrstu postupaka koji su provedeni radi procjene sposobnosti za svjedočenje odnosno ocjenu vjerodostojnosti iskaza, a zatim je učinjena jednostavna sadržajna analiza kriterija kojima su se vodili određeni stručnjaci koji su sudjelovali u navedenim sudskim predmetima.

UZORAK OPĆINSKOG SUDA U ZAGREBU

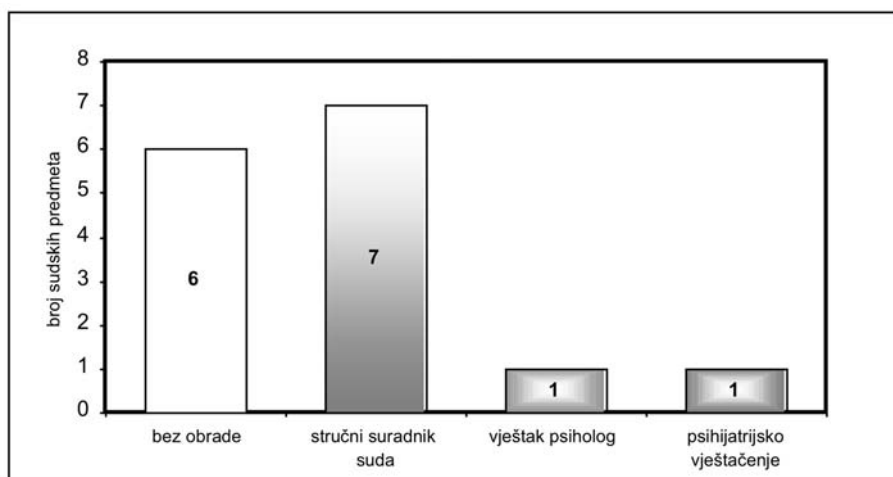
Uzimajući podatke iz sudskog upisnika, utvrdili smo da broj novih predmeta u kojima se okrivljenici terete za kaznena djela s područja spolne slobode i spolnog ćudoređa na štetu djece i maloljetnika godišnje varira u rasponu od 17 do 21 predmeta. Tereti koji se stavljaju na okrivljenike kvalifikacijski se odnose na članke 192., 193. i 194. KZ-a (spolni odnošaj ili s njim izjednačena spolna radnja s djetetom, bludna radnja s djetetom, zadovoljenje pohote pred djetetom ili maloljetnom osobom). Često se pridruženo pojavljuju optužnice u kojima se okrivljenici terete i za kazneno djelo iz čl. 213. KZ-a (zapuštanje i zlostavljanje djeteta ili maloljetne osobe).

U predmetima u kojima je započet proces u razdoblju od 1998. do 2004. godine na Općinskom sudu u Zagrebu doneseno je ukupno 15 pravomoćnih sudskih presuda (do ljeta 2006. godine). Od ukupnog broja predmeta s pravo-

moćno donesenim presudama, u sedam sudskih predmeta bio je angažiran stručni suradnik suda – njegov je zadatak bio utvrditi je li pojedino dijete sposobno svjedočiti u sudskom postupku; u jednom predmetu raspravno je konzultiran vještak psiholog o kriterijima koje valja uzeti u obzir prilikom procjene vjerodostojnosti iskazivanja, a u jednom predmetu učinjeno je psihijatrijsko vještačenje o psihičkim posljedicama inkriminacije za oštećenika. U šest sudskih predmeta nije učinjena nikakva stručna obrada djece ili maloljetnih oštećenika. Distribucija sudskih predmeta s obzirom na vrstu stručne obrade prikazana je na slici 1.

Slika 1.

Distribucija sudskih predmeta s obzirom na vrstu stručne obrade
– Općinski sud u Zagrebu

U sudskim predmetima koje je obrađivao stručni suradnik suda analizirali smo kriterije na osnovi kojih je procijenjeno je li pojedino dijete sposobno dati vjerodostojan iskaz na sudu. Analiza je učinjena tako da su iz izvještaja stručnog suradnika suda, predloženih sudu u pojedinom predmetu, izdvojeni logički i sadržajno primijenjeni kriteriji uz pomoć kojih se procjenjivala djetetova sposobnost za svjedočenje. Frekvencija pojavljivanja pojedinih kriterija za procjenu sposobnosti djeteta za svjedočenje u izvještajima stručnih suradnika suda u ukupno sedam analiziranih sudskih predmeta prikazana je u tablici 1.

Tablica 1.

Pregled sadržaja kriterija stručnih suradnika suda za procjenu
sposobnosti za svjedočenje – Općinski sud u Zagrebu

Redni broj	Sadržaj kriterija za procjenu sposobnosti za svjedočenje	Broj slučajeva
1.	Psihičke reakcije vezane uz incident	7
2.	Trenutačno psihičko stanje	5
3.	Komunikacijske sposobnosti	4
4.	Vremenska i prostorna orijentacija	3
5.	Sposobnost prepričavanja	3
6.	Laganje, izmišljanje, iskrenost, mašta, realnost	3
7.	Čitanje s razumijevanjem	2
8.	Poznavanje boja	2
9.	Prijašnje psihičke poteškoće	1
10.	Rječnik	1
11.	Znanja o području spolnosti	1
12.	Interes za obrazovne sadržaje	1
13.	Sugestivnost	1
14.	Procjena zrelosti i funkcionalnosti	1
15.	Neodgovarajuće metode motiviranja za iskazivanje	1
16.	Razumijevanje vlastitog položaja u sudskom procesu	1
	Ukupno	37

U nalazima i mišljenjima na osnovi kojih procjenjuju sposobnost djeteta za svjedočenje stručni suradnici suda referiraju 16 različitih kriterija. Ti kriteriji nisu istovrsni i standardizirani u svim izvještajima. Drugim riječima, ne uzimaju se uvijek u obradu podaci prema istim kriterijima, već se oni razlikuju od slučaja do slučaja. Stručni suradnici suda najčešće primjenjuju tri kriterija: psihičke reakcije oštećenika vezane uz incident (u svih 7 analiziranih slučajeva), njegovo trenutačno psihičko stanje (5) i komunikacijske sposobnosti (4). Osam kriterija od njih ukupno 16 primijenjeno je tek po jedanput, dakle samo u jednom sudskom predmetu.

Vjerodostojnost iskaza koje djeca i maloljetni svjedoci – oštećenici daju na sudu nije bila predmetom procjene ni u jednom analiziranom izvještaju stručnih suradnika suda. Ocjenu vjerodostojnosti iskaza daje isključivo raspravni sudac, u okviru sudske presude, najčešće uz konstataciju da je maloljetni svjedok iskazivao uvjerljivo i logično te da mu se može dati povjerenje i prihvatiti njegov iskaz kao vjerodostojan.

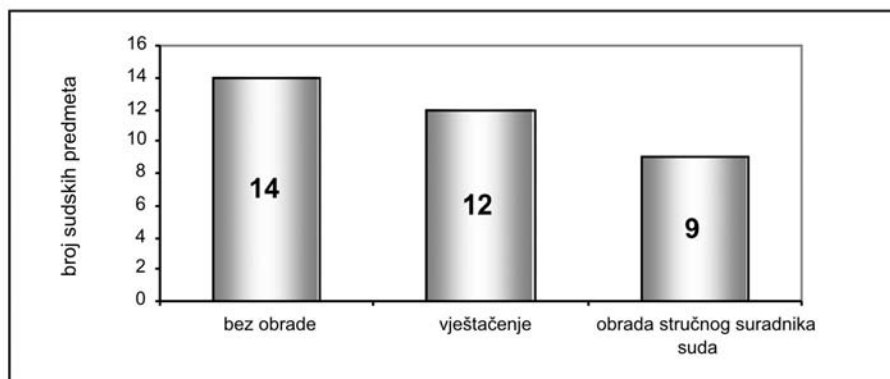
UZORAK ŽUPANIJSKOG SUDA U ZAGREBU

U uzorku Županijskog suda u Zagrebu obrađena su ukupno 33 sudska predmeta u kojima je donesena pravomoćna sudska presuda za kaznena djela iz čl. 188., 189., 191., 192., i 198. KZ-a. Pridruženo se nalazi u jednom predmetu i teret kaznenog djela iz čl. 213. KZ-a RH. U naravi riječ je o kaznenim djelima protiv spolne slobode i spolnog ćudoređa: silovanje, spolni odnošaj s nemoćnom osobom, spolni odnošaj zlouporabom položaja, spolni odnošaj s djetetom, rodoskvrnuće te pridruženo kazneno djelo zapuštanja i zlostavljanja djeteta ili maloljetne osobe.

Obrađeni su predmeti u kojima je procesuiranje započelo u razdoblju 1999.-2004. godine, a do listopada 2006. godine donesene su pravomoćne sudske presude. Od ukupno 33 analizirana sudska predmeta, u njih 14 (40%) nije učinjena stručna obrada oštećenika. U 12 sudskih predmeta (34%) provedeno je vještačenje oštećenika, dok je u preostalih 9 predmeta (26%) obradu maloljetnih oštećenika učinio stručni suradnik suda. Distribucija sudskih predmeta s obzirom na vrstu stručne obrade maloljetnih oštećenika prikazana je na slici 2.

Slika 2.

Distribucija sudskih predmeta s obzirom na vrstu stručne obrade
- Županijski sud u Zagrebu

Budući da je od 12 sudskih predmeta u kojima je provedeno vještačenje u pojedinima bilo više maloljetnih oštećenika, provedeno je ukupno 16 vještačenja tih osoba. Sud je vještacima postavljao ova pitanja:

- Kakva je bila sposobnost shvaćanja oštećenika *tempore criminis*?
- Je li riječ o nemoćnoj osobi?

- Postoji li sklonost izmišljanju?
- Je li prisutan zaostali duševni razvoj s obzirom na to da je nađena laka mentalna retardacija?
- Postoje li psihičke promjene u smislu depresije, anksioznosti i PTSP-a vezane uz okrivljenikovo ponašanje?

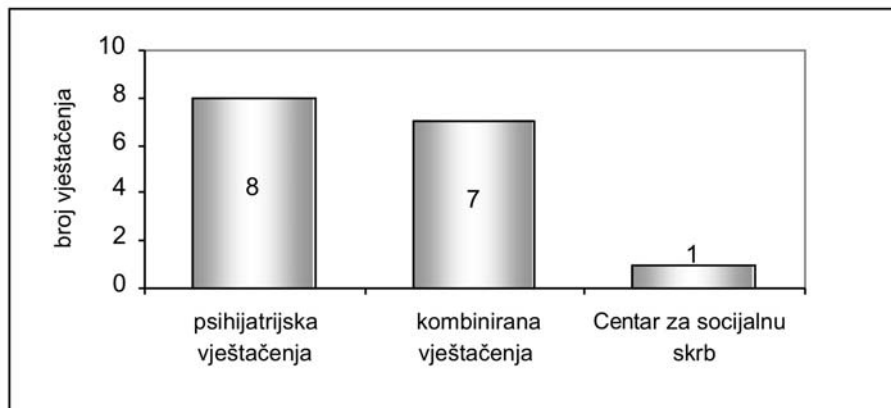
Iz tako postavljenih pitanja za vještake vidi se da Sud nastoji osobnim zaključivanjem iz, prema njegovoj procjeni, relevantnih podataka dobiti odgovor na pitanje o sposobnosti za svjedočenje, nastoji utvrditi psihičke odrednice žrtve radi pravnog određenja djela odnosno posljedice psihičke poteškoće koje se javljaju kod žrtve a koje bi se mogle povezati s kaznenim djelom kao uzrokom.

Zaključci koje su nakon provedenih vještačenja donijeli vještaci pružaju informaciju o tome da nisu korišteni kriteriji koji bi bili relevantni za procjenu sposobnosti za svjedočenje djeteta. Na pitanje o vjerodostojnosti iskazivanja, u provedenim vještstvima nalaze se sljedeći zaključci: “Način govora i komunikacija s ispitivačem potvrđuju da su se izneseni sadržaji dogodili”, ili “Samo **djelomično** iznošenje traumatičnog događaja rezultanta je doživljaja prijetnje, straha i izostanka podrške okoline”. To govori u prilog tome da su se vještaci u određivanju vjerodostojnosti iskaza djeteta rukovodili emocionalnim indikatorima kao jedinim kriterijem za procjenu vjerodostojnosti djetetova iskaza. Dakle, ne nalazi se sadržajne analize izjave, ne nalazi se procjene osobnih kompetencija za davanje izjave kao ni procjene mogućnosti utjecaja okoline na sadržaj izjave.

Analizirajući strukovni profil vještaka, u osam slučajeva nalazimo da su vještačenja proveli vještaci psihijatri kao jedini nositelji vještačenja. U sedam slučajeva vještačenje je provedeno kombinirano, uz psihijatra kao nositelja te psihologa ili defektologa kojih je doprinos uključivao nalaz koji je, prema kliničkim kriterijima, bio nedostatan. Sastojao se samo od određivanja razine intelektualnog funkcioniranja i ocjene aktualnog psihičkog stanja djeteta odnosno eventualno prisutnih psihičkih poteškoća. Valja spomenuti da uključeni stručnjaci psiholozi i/ili defektolozi nisu bili imenovani u naredbama za vještačenje niti se nalaze na listi ovlaštenih sudskih vještaka. U jednom predmetu vještačenje je bilo povjereno timu Centra za socijalnu skrb, dotično psihologu i socijalnom radniku. Strukovni profil vještaka kojima su povjerena vještačenja prikazan je na slici 3.

Slika 3.

Strukovni profil vještaka – Županijski sud u Zagrebu

Ispitivanje oštećenih maloljetnika provedeno je redovito još u tijeku istražnog postupka. U pravilu taj posao provodi sudac, uz iskazanu mogućnost da i druge strane u postupku postavljaju pitanja. Osam maloljetnih oštećenika ispitano je na Sudu bez prisutnosti bilo koje stručne osobe ili druge osobe od koje bi mogli dobiti psihičku potporu, dva oštećenika ispitao je Sud u prisutnosti majke, a dvoje oštećenika ispitano je u prisutnosti stručnog suradnika Suda. Iako u ovoj analizi nismo procjenjivali oštećenike prema njihovim osobitostima, zato što je naš interes bio usmjeren na proceduru odnosno kriterije koji se upotrebljavaju pri procjeni specifičnih problema relevantnih za ocjenu odgovornosti okrivljenika, valja reći da su maloljetni oštećenici bili prosječne dobi 15,4 godina, pa se njihovo izlaganje pred Sudom bez upotrebe zaštitnog načina ispitivanja (uz stručnu osobu i korištenje audio-vizualnih snimki) može smatrati relativno primjerenim. Međutim, situacija koju smo uočili u jednom analiziranom predmetu u kojem je maloljetni oštećenik bio ispitivan od Suda unatoč tome što je prethodna obrada stručnog suradnika pokazala da je ispitivanje kontraindicirano zbog suicidalnih tendencija koje je iskazivao, alarmantna je zbog nepoštovanja mišljenja stručnjaka i kršenja Konvencije o pravima djece (UN, 1989.).

U sedam sudskih predmeta koje je obrađivao stručni suradnik Suda, za devetero oštećene djece sud je zahtijevao procjenu njihove sposobnosti za vjerodostojno iskazivanje, što je provedeno, izvanraspravno. U dva slučaja stručni suradnik je neposredno, na raspravi, procjenjivao o vjerodostojnosti iskaza maloljetnih oštećenika i o njihovu emocionalnom stanju.

Analizirali smo kriterije prema kojima su stručni suradnici Suda procjenjivali je li pojedino dijete sposobno dati vjerodostojan iskaz na sudu. Analiza

je učinjena na isti način kao i u prethodnom uzorku predmeta s Općinskog suda u Zagrebu. Sadržaj kriterija kojima su se stručni suradnici Suda koristili kako bi procijenili sposobnost za svjedočenje te učestalost primjene pojedinih kriterija u analiziranim izvještajima prikazani su u tablici 2.

Tablica 2.

Pregled sadržaja kriterija stručnih suradnika suda za procjenu sposobnosti za svjedočenje – Županijski sud u Zagrebu

Redni broj	Sadržaj kriterija za procjenu sposobnosti za svjedočenje	Broj slučajeva
1.	Socijalna anamneza	7
2.	Trenutačno emocionalno stanje	6
3.	Emocionalni stav prema okrivljeniku	5
4.	Opservacija načina komunikacije	4
5.	Školska anamneza	4
6.	Emocionalna reakcija na kritični događaj	2
7.	Vremenska i prostorna orijentacija	2
8.	Zdravstveno stanje	2
9.	Intelektualna kompetencija	1
10.	Situacijske laži	1
11.	Socijalna zrelost	1
12.	Informacije o konfabulaciji i emocionalnom stanju prikupljene od roditelja	1
13.	Informacije zatražene od školskih suradnika	1
	Ukupno	37

Prilikom procjene sposobnosti za svjedočenje, stručni suradnici Suda primijenili su ukupno 13 različitih kriterija. U svim analiziranim sudskim predmetima, njih sedam, učinjena je socijalna anamneza, odnosno opisan socijalno-ekonomski status oštećenikove obitelji, koji uključuje podatke o zanimanju i radnom statusu roditelja, broju članova obitelji, prihodima, obilježjima stanovanja itd. U šest slučajeva procjenjivano je trenutačno emocionalno stanje oštećenika, dok je emocionalni stav oštećenika prema okrivljeniku kao kriterij procjene sposobnosti za svjedočenje primijenjen u pet slučajeva. Pet kriterija od njih ukupno 13 primijenjeno je samo po jednom sudskom predmetu.

Usporedbom kriterija korištenih od stručnih suradnika Općinskog i Županijskog suda, možemo konstatirati sljedeće:

- Opservacija trenutačnog emocionalnog stanja te procjena emocionalnih reakcija oštećenika vezanih uz incident najčešći su sadržaji kriterija za procjenu sposobnosti za svjedočenje korišteni u oba uzorka.

- Ispitivanje socijalno-ekonomskog statusa obitelji odnosno kriteriji koje pokriva socijalna anamneza vodeći su u uzorku sa Županijskog suda, dok u uzorku Općinskog suda uopće nisu spomenuti. Vjerojatno objašnjenje tog izbora su razlike u primijenjenoj metodologiji rada s obzirom na strukovnu pripadnost suradnika suda.
- Komunikacijske sposobnosti oštećenika kao i njihove specifične kognitivne sposobnosti često su spominjani kriterij za procjenu sposobnosti za svjedočenje u oba uzorka. Međutim, upotrebljavaju se nesustavno i procjenjuju se na metodološki neprikladan način, opservacijom i neposrednom procjenom stručnog suradnika, bez upotrebe standardiziranog materijala i metode.

Prikazana analiza kriterija općenito upućuje na to da se u aktualnoj sudskoj praksi primjenjuju neujednačeni i nestandardizirani kriteriji pri ocjeni sposobnosti za svjedočenje. Radi lakšeg razumijevanja tog problema, mogli bismo povući paralelu s legalnim postupovnim normama koje su definirane u Zakonu u kaznenom postupku. Kao što je to pravnim stručnjacima poznato, taj zakon regulira redosljed i način provedbe pojedinih radnji tijekom kaznenog procesa. Ako se ta procedura ne bi poštovala, postupak bi postao upitan sa stajališta pravednosti, kao uostalom i sam zaključak procesa, tj. presuda koja se donosi u predmetu. Na isti način, ako se vještačenja i stručne obrade oštećenika u predmetima provode na nesistematiziran i nestandardiziran način, dobivaju se manjkavi i nepotpuni nalazi. Nepotpuni podaci o biti nekog psihološkog pitanja postaju opasnost u sudskom procesu, u smislu da su doneseni zaključci više rezultat "tendencije određenog vještaka ili procjenitelja" negoli ozbiljne stručne obrade donesene na temelju važećih stručnih i znanstvenih dostignuća.

Kako je iz prethodne analize podataka iz sudskih predmeta s Općinskog i Županijskog suda razvidno, pokazatelji koje smo dobili nisu istovrsni. Uzroke tih razlika nalazimo u različitosti postupaka sudova u pojedinim predmetima te procjeni suda o tome koje vrste obrada i izvođenja dokaza valja primijeniti u pojedinom kaznenom predmetu. Kriterijske razlike kojima se koristi pojedini stručni profili mogu se pripisati stručnim razlikama u pristupu pojedinoj materiji.

Namjera nam je stoga iznijeti psihologijske kriterije i standardizirane metode kojima se služe vještaci psiholozi upućeni u najnovija saznanja s područja forenzične psihologije pri procjeni sposobnosti za suđenje i pri ocjeni vjerodostojnosti iskaza danog na sudu.

SPOSOBNOST ZA SVJEDOČENJE

U mnogim kaznenim procesima u kojima su oštećenici djeca, mentalno hendikepirane ili psihički oboljele osobe, a u slučajevima kad nedostaju materijal-

ni dokazi da se neko kazneno djelo dogodilo, svjedočenje oštećenika gotovo je jedini dokazni materijal. O tome može li se svjedočenje djeteta ili mentalno nedovoljno kapacitirane osobe uzeti kao relevantan, vjerodostojan materijal, vladala su u prošlosti različita mišljenja, koja su se mijenjala pod utjecajem novih saznanja o razvoju pamćenja, sugestivnosti, moralnom razvoju djeteta itd. Razlog zbog kojeg je uzimanju izjave od djeteta ili mentalno odnosno psihički hendikepirane osobe potrebno pristupiti s iznimnom pozornošću leži u činjenici da te osobe nisu dosegle onu mentalnu razinu koja bi im omogućila da budu sposobne sudjelovati u kaznenom ili nekom drugom sudskom procesu, bilo kao optuženici, bilo kao tužitelji. **Sposobnost za suđenje** u svojoj je biti mentalna sposobnost pojedinca da razumije prirodu i posljedice svojih postupaka. Za potrebe sudskog postupka to praktično znači da kod osobe nisu prisutne smetnje koje bi mogle utjecati na njezinu sposobnost da bude procesuirana. Zakonodavstvo Republike Hrvatske predviđa da prosječne osobe s navršениh 14 godina života raspolažu takvim kapacitetima te da one mogu biti procesuirane ako su izvršile neku nelegalnu radnju. Međutim, neke osobe zbog ograničenja u svom intelektualnom, emocionalnom i socijalnom razvoju nikada ne dosežu kriterije koji pretpostavljaju sposobnost da budu sudionici sudskog procesa u aktivnom smislu. Na isti način, djeca nemaju sposobnost da budu procesuirana ili da pokreću sudske postupke kao tužitelji, jer nemaju znanja ili iskustva da djeluju unutar složenih nepovoljnih zbivanja. Ona su nezrela do mjere da ne mogu razumjeti implikacije i posljedice koje donosi pravna odgovornost, a zbog pritisaka obitelji mogu biti pod takvim stresom da jednostavno ne znaju što je njihov interes. Zbog nedovoljnog znanja, nepoznavanja prava, nedovoljnih sposobnosti, nedovoljne svjesnosti, djeca ne mogu adekvatno štititi svoja prava. Iz navedenih razloga dječje interese može tek zastupati ovlaštени pravni zastupnik djeteta. Dakle, djeca nemaju sposobnost za suđenje, ona nemaju sposobnosti da budu akteri sudskog procesa u punom smislu te riječi.

Međutim, kad se kazneno djelo dogodi na štetu djeteta ili mentalno i psihički nedostatan sposobne osobe ili su te osobe bile prisutne izvršenju nekog kaznenog djela, postavlja se pitanje njihova sudjelovanja u sudskom postupku kao svjedoka. Time se otvara pitanje ocjene mogu li se iskazi tih osoba uzeti kao relevantni dokazni materijal, odnosno jesu li vjerodostojni. To tim više što se iskazi drugih posrednih svjedoka ili stručnih osoba mogu tretirati jedino kao "osnovana sumnja", a kao relevantni dokaz može se uzeti jedino neposredno svjedočenje oštećene osobe. Bez originalnog govornika sud ne može doći do istine. Stoga je utvrđivanje psihičkih resursa djeteta koji su potrebni da bi se dijete uopće moglo ispitati kao svjedok od osobite važnosti za sam sudski proces. S druge strane, u tim se situacijama postavlja pitanje dječjih prava, najvažnijeg interesa za dijete, prije svega kroz prizmu Konvencije o pravima djeteta (UN, 1989.). Riječ je o ocjeni moguće štetnosti koju bi moglo proizves-

ti ispitivanje djeteta u smislu njegove dodatne traumatizacije i reviktimizacije te procjeni štetnosti takvog ispitivanja za dječji razvoj i njegovu opću dobrobit. Budući da dijete nije kadro samostalno donositi odluke koje se tiču njegovih osnovnih prava i dobrobiti, odnosno u tome mu je potrebna pomoć, nužno je ocjenu potrebe da dijete svjedoči na sudu, a potom i ocjenu njegove sposobnosti da svjedoči u konkretnom sudskom procesu, prepustiti stručnoj osobi odnosno sudu. Na sudu je da čuva integritet djeteta tako da postupanje suda ne ide na djetetovu štetu, da uvaži dječje potrebe i želje, kao i da pokaže osjetljivost prema dječjim sposobnostima i saznanjima, njegovom psihičkom stanju. Sve to iz razloga što nam je zaštita djeteta na prvom mjestu.

Tijekom osamdesetih godina dvadesetog stoljeća dogodile su se velike promjene u stajalištu psihologijske struke vezane uz sposobnost djece da budu svjedoci u sudskim procesima. Došlo je do otvaranja mogućnosti da se problemu procjene prijemčivosti djece na sugestivna i navodeća pitanja priđe na objektivniji i standardiziraniji način. Godine 1986. prvi je put jedan psiholog, Schrenk-Nötzing u Münchenu, vještačio na sudu kao stručnjak za pitanja sugestivnosti. Utvrdio je da je svjedok-žrtva bila pod utjecajem sugestivnog pritiska te je iskazala "retroaktivnu falsifikaciju pamćenja" (Bartol, Bartol, 1987., prema: Underwager, Wakefield, 1995.). Do tada je prevladavalo stajalište da su mala djeca općenito pouzdana, istinita u iskazivanju, da mala djeca ne mogu biti "navedena" da svjedoče o zlostavljanju koje se nije nikada dogodilo. Prevladalo je mišljenje da djeca, iako se s njima može voditi intervju s odlikama sugestivnosti, ne mogu biti navedena da dadu pogrešnu izjavu o važnim, centralnim dokazima. Današnja saznanja također nas navode da i malu djecu možemo prihvatiti kao pouzdane svjedoke pod uvjetom profesionalno dobro vođenog intervjuja koji isključuje sugestivne utjecaje i navođenja ispitivača odnosno ako se ispitivanje provede u što manjem vremenskom odmaku od samog ekscenog događaja, čime se isključuju mogući utjecaji na dijete koji dolaze iz njegove socijalne sredine i sam gubitak informacija pod utjecajem prirodnog procesa zaboravljanja. Tako primjerice Backer-Ward, Gordon, Ornstein, Larus & Clubb, 1993.; Fivush, 1997.; Ornstein, Baker-Ward, Gordon & Merritt, 1997.; Saywitz, Goodman, Nicholas & Moan, 1991.; prema: Gordon i sur., 2001., u svojim istraživanjima jasno pokazuju da pod navedenim okolnostima čak i vrlo mala djeca mogu dati iznenađujuće detaljnu priču o tome što im se dogodilo. Dapače, ta pamćenja često opstaju kroz veoma dug period (Howard, Osborne & Baker-Ward, 1997.; Peterson, 1999.; Schwarzmueller, Boyle & Fivush, 1996.; prema: Gordon i sur., 2001.). Značajne razlike nađene su i u funkciji razvoja djece, tako Ornstein i sur. (1997.) izvještavaju da su djeca u nižim razredima osnovne škole mnogo detaljnija u svom iskazivanju nego predškolska djeca. Starija djeca produciraju znatno više informacija u slobodnom prepričavanju i zaboravljaju manje informacija protokom vremena nego manja djeca, pogotovo četverogodišnjaci (prema: Gordon i sur., 2001.).

Istraživanja s područja razvoja pamćenja, kognitivnog i moralnog razvoja djece, kao i njihove sugestivnosti i utjecaja odraslih na njih (Doris, 1991.; Garbarino & Stott, 1989.; Lepore, 1991.; Lindsay, 1990.; Loftus & Ketcham, 1991.; Underwager & Wakefield, 1990.; Wakefield & Underwager, 1988., 1994.; prema: IPT American Academy of Child & Adolescent Psychiatry, 2006.), promijenila su stajalište profesionalne javnosti. Utvrđeno je da dijete može biti navedeno da dade izjavu i da čak vjeruje da se dogodilo nešto što se zapravo nije dogodilo. To ne znači nužno da dijete laže o nekom događaju, radije da je pod utjecajem vjerovanja odraslih ljudi. Takve nalaze potvrđuju mnogobrojna istraživanja (Ceci, 1994., Ceci & Bruck, 1993., Ceci & sur., 1994., Clarke-Stewart i sur., 1989., Thompson i sur., 1991., prema: IPT American Academy of Child & Adolescent Psychiatry, 2006.).

Dosadašnja istraživanja s tog područja pokazala su da svjedočenje djeteta na sudu, koje se u pravilu događa nakon proteka izvjesnog vremena od ekscitnog događaja, predstavlja kombinaciju dosjećanja i rekonstrukcije, koja je rezultat utjecaja svih prethodnih ispitivača, razgovora i terapijskih seansi u kojima je dijete sudjelovalo. Što od vremena incidenta protekne dulje vrijeme, to je veća mogućnost da socijalni utjecaj učini veći efekt na pamćenje, odnosno da sadržaj iskaza bude više rekonstrukcija nego dosjećanje. To nas navodi na zaključak da je od presudnog značenja da se ispitivanje djeteta za potrebe suda provede što je prije moguće kako ne bi došlo do modifikacije upamćenog sadržaja. Također je važno da ispitivač bude dobro educirana stručna osoba koja neće svojim postupanjem narušiti kvalitetu dječjeg sjećanja odnosno iskazivanja.

Da bi se svestrano sagledala sposobnost djeteta da bude svjedok na sudu, potrebno je s psihologijskog aspekta procijeniti njegove osobne kompetencije, procijeniti njegov specifični kredibilitet te utvrditi socijalne aspekte funkcioniranja odnosno podložnost socijalnim utjecajima. Sve to potrebno je učiniti detaljno i potpuno, na standardizirani način, kako bi se osigurali preduvjeti za prikupljanje dokaza o incidentu koje sud može prihvatiti kao valjane i pouzdane.

Kad govorimo o **kompetentnosti za svjedočenje**, mislimo na sposobnost djeteta ili mentalno nedostatno kapacitirane osobe da svjedoči na sudu na pouzdan, objektivan način. U svjetlu tako definirane kompetencije moguće je sažeti četiri kriterija koje svjedok mora zadovoljiti. Riječ je o kapacitetu svjedoka da informacije primijeti ispravno, i to u vrijeme ekscitnog događaja, dakle da podražaje (vizualne, auditivne, taktilne) zamijeti i primi ispravno. Nadalje, postavlja se zahtjev za dovoljnim mentalnim kapacitetom kako bi mogao prethodno zamijećene informacije ponovo sakupiti i rekolektirati. Sposobnost pamćenja mora biti dostatna da u mjeri u kojoj je to potrebno za forenzične svrhe zadrži neovisno zamijećene činjenice. Dijete mora razumjeti prirodu prisege na sudu, a u tu svrhu mora razlikovati govorenje istine od

govorenja laži, mora biti spremno prihvatiti obvezu govorenja istine kao i razumjeti posljedice neispunjavanja te obveze. Četvrti kriterij bila bi sposobnost djeteta da komunicira na osnovi vlastitih saznanja o činjenicama, dakle da govori o upamćenim zamjedbama i da razumije jednostavna pitanja o tome što se dogodilo (Weissman, 1991.; prema: Bernet, 1997.).

Tablica 3.

Pregled psihologijskih mjera značajnih za evaluaciju
sposobnosti za svjedočenje*

	OSOBA	SITUACIJA	MOGUĆI ISHOD
KOGNITIVNO (spoznajno)	sposobnost svjedočenja (kompetencija)	točnost svjedočenja	greške, pogreške, konfuzija
MOTIVACIJSKO	opći kredibilitet	valjanost izjave, specifični kredibilitet	laž, kriva percepcija, konfabulacija
SOCIJALNO (kognitivno i motivacijsko)	sugestivnost svjedoka	sugestivna procedura intervjua	kontaminacija, iskrivljenja, pogrešna sjećanja

*(Preuzeto od: Steller, Volbert, Wellershaus, 1993., prema: Johann Endres, 1997.)

Osobne varijable koje su od važnosti za sposobnost svjedočenja odnose se na perceptivno funkcioniranje, pamćenje i govorne sposobnosti, kao i na sposobnost da se razumiju odrednice davanja iskaza na sudu (McGough, 1994., prema: Endres 1997.). To se prije svega odnosi na, za praksu posebno važnu, sposobnost razlikovanja istine i laži te sposobnost razlikovanja mašte i realnosti (Lindsay & Johnson, 1987., prema: Endres, 1997.).

Sposobnost percepcije odnosno zamjećivanja ovisna je o pažnji, dobu dana, dobi djeteta i njegovim znanjima. Koliko je ono kadro procijeniti vremenske sljedove, protok vremena i orijentirati se u tom smislu, o tome ovisi i određenje vremena ekscenog događaja kako nam osoba može prezentirati. Razlikovanje i imenovanje boja, broja, dijelova tijela i pojedinih komada odjeće, verbalnih odrednica prostornih odnosa, dakle govorni kapacitet svjedoka, od bitnog je značenja za iskazivanje. Neka istraživanja su pokazala da je moguće ispravno svjedočenje o događaju koji se dogodio u prelingvalnoj fazi, dakle prije vremena u kojem je dijete razvilo određene govorne kapacitete, no to treba svakako uzeti s rezervom zbog općenite nedoraslosti organizma, nedovoljno čvrstih uporišta da se takvo svjedočenje može uzeti kao pouzdano. Općenito se smatra da bi prosječno četverogodišnje dijete bilo dovoljno perceptivno, spoznajno i govorno razvijeno za iskazivanje koje je dostatno za forenzične svrhe. Dijete te dobi raspolaže kapacitetima da razlikuje pojmove

kao što su velik-malen, dug-kratak, mokro-suho, toplo-hladno, glatko-neravno, dakle raspolaže pojmovima koji su potrebni za iskazivanje o naravi postupanja, objektnim odnosima i vremenskim i prostornim relacijama. No, ne možemo očekivati da nam dijete prije adolescentnog perioda dade točne podatke o datumu i broju ekscenih situacija. Razvojni psiholozi, uključujući Jeana Piageta (1970.), dokumentirali su tu činjenicu kroz predstavljanje teorije o ljudskom kognitivnom razvoju (Brigham, Vanverst & Bothwell, 1986.; Davies, Stevenson & Flin, 1988.; Davies, Tarrant & Flin, 1989.; Friedman, 1982.; Piaget, 1955.; Saywitz dr., 1991.; prema: Renner, Park, 1999.). Intelektualni razvoj odvija se u stadijima tako da djeca počinju prvo razumijevati pojmove kroz distanciju, primjerice blizu-daleko, potom u pojavnosti, dalje od-pokraj njega, te konačno u kvantitativnoj formi (metri, kilometri). Pojava tih stadija je konstantna i varira tek unutar dobne skupine u svojoj pojavnosti kod svakog pojedinca specifično (Inhender & Piaget, 1958.; prema: Renner, Park, 1999.). Prijelaz u viši stadij razvoja slijedi proces integracije kad daljnja struktura postaje dio kasnijeg stadija (Cohen, 1983.; Furth, 1969.; Piaget, 1970.; prema: Renner, Park, 1999.). Rezultati navedenih istraživanja naglašavaju važnost načina na koji se djetetu postavljaju pitanja, a to će uvjetovati hoće li nas dijete uopće razumjeti odnosno hoće li nam uopće moći odgovoriti na naše pitanje.

Do danas su provedena mnogobrojna istraživanja o sposobnosti pamćenja djece. Ona općenito upućuju na činjenicu da opseg i složenost upamćenih sadržaja raste s dobi. Pamćenje odnosno zaboravljanje pod utjecajem je različitih čimbenika: od pažnje, emocionalnog stanja, do vremena proteklog od samog događaja. Broj upamćenih jedinica svakako je veći što je vrijeme od događaja kraće. Osim zaboravljanja, blijeđenja informacija, na pohranjeni sadržaj djeluju mnogobrojni faktori: sugestivni utjecaj okoline, odnosno poruke koje sadržavaju sugestivni unos, koji može rekonstruirati sjećanje.

Kad pozivamo dijete da nam ispriča za potrebe suda nešto što mu se prije dogodilo, moramo osvijestiti što mi zapravo zahtijevamo od djeteta, koje vrste pamćenja odnosno informacija od djeteta očekujemo. Riječ je o informacijama koje su pohranjene kroz proces dugoročne memorije koja uključuje dva velika podsustava: deklarativnu memoriju, koja podrazumijeva pamćenje za činjenice i događaje, i nedeklarativnu ili proceduralnu memoriju, koja uključuje pohranjene manifestacije neverbalnih akcija ili ponašajnih sekvencija (Bjorklund, 2000., prema: Gordon i sur., 2001.). Samo forenzično ispitivanje uglavnom je usredotočeno na dobivanje podataka s područja deklarativne memorije, specifičnije sadržaja epizodnog pamćenja. Suprotno tome, proceduralna memorija tip je implicitne memorije koja se realizira automatski, nesvjesno, i može se procijeniti indirektno (Schacter, 1992.). Ta nas saznanja upućuju da bi procjena vjerodostojnog sjećanja mogla u znatnoj mjeri biti potkrijepljena upravo prisutnošću tih "automatiziranih sjećanja" na atmosfe-

ru, ponašanje, u nekoj proživljenoj incidentnoj situaciji. Nadalje, epizodno pamćenje uključuje informacije originalnog iskustva, ali jednako i specifične odrednice koje su postale dio nečije životne priče, kroz subjektivno tumačenje nekog događanja. Tako, svjedočenje o nekom događaju uključuje specifičnu, osobnu, autobiografsku memoriju koja je od značenja za naš osobni sustav (Nelson, 1993., prema: Gordon i sur., 2001.). Upravo stoga, dječje svjedočenje o ranom traumatičnom iskustvu može s razvojnog stajališta postati bitna odrednica u autobiografskoj memoriji te se time iskazuje važnost koju u procesu formiranja djetetove ličnosti može imati to incidentno iskustvo i svjedočenje o njemu.

Mnogobrojna psihologijska istraživanja provedena na odrasloj populaciji pokazala su da je pamćenje zapravo rekonstrukcija, ne dosjećanje (Dawes, 1988.; Goodman & Hann, 1987.; Loftus & Ketcham, 1991.; Loftus, Korf & Schooler, 1989.; prema: Wakefield, Underwager, 1992.). Svi ljudi introspektivno vjeruju da njihovo pamćenje odgovara činjenicama koje su im se dogodile, ali se sjećanja razlikuju od njih i pod utjecajem su naših vjerovanja i osjećaja. Dawes je (1988.) zapisao: "Naše sjećanje često je organizirano na način da 'je osjetljivo' na sadašnje stanje, uključujući naša vjerovanja u zaključke koje smo napravili o tome na koji način prošlost uvjetuje našu sadašnjost. Ljudi krajnje 'literalno' konstruiraju priče o svom životu, svijetu, realnosti generalno. Prilagođuju svoje pamćenje i priče vjerovanjima o njima samima" (prema: Wakefield, Underwager, 1992.). Loftus i Ketcham (1991.) opisali su proces rekonstrukcije i kako ljudi počinju vjerovati u stvari koje se nikada nisu dogodile: "Istina i realnost, kad se sagledaju kroz prizmu naše memorije, nisu objektivne činjenice, nego subjektivna, interpretirana realnost". Mi interpretiramo prošlost, korigiramo sebe, dodajemo informacije i nove dijelove, brišemo one informacije koje se ne uklapaju u naše predodžbe o nama samima i okolini. Na taj način ta naša prezentacija utječe na život, mijenja naš realitet; ona nije fiksna i nepromjenjiva, već se neprestano mijenja. U tim ljudskim sposobnostima krije se moć da se mogu proizvesti sjećanja i vjerovanje u nešto što se nikada nije dogodilo.

Istraživanje koje su 1980. godine proveli Cohen i Harnick (prema: Bernet, 1997.), u kojem su komparirani rezultati sugestivnog pritiska na mlađu djecu (ispod tri godine), predškolsku djecu (do 6 godina) i polaznike koledža, vezano uz upamćene sadržaje prikazane na filmu, pokazalo je da su mlađa djeca manje točna u svojem pamćenju i mnogo više podložnija utjecaju sugestivnih pitanja. Sukladne rezultate dobili su 1986. Goodman i Reed (prema: Bernet, 1997.), koji su komparirali sjećanja male djece (do 3 godine), predškolske djece (do 6 godina) i odraslih ljudi o osobnim interakcijama s nepoznatom odraslom osobom, odnosno njihovu otpornost na sugestivna pitanja. Njihovi su rezultati pokazali da su mala djeca mnogo netočnija u odgovaranju na objektivna pitanja i podložnija sugestivnom učinku u usporedbi s drugom ispitanom

skupinom. U slobodnom prepričavanju broj ispravnih dosjećanja raste s dobi. Koliko sugestivni pritisak može promijeniti izjave četverogodišnje djece, pokazalo je istraživanje Tobeyja i Goodmana (1992., prema: Bernet, 1997.) koji su proučavali četverogodišnjake u interakciji s njihovim dadiljama. Jednoj grupi djece u razgovoru s "policajcem" sugerirano je da je dadilja nešto "loše učinila". Nakon provedenog intervjua, djeca koja su bila izložena "policajcu" mnogo su češće davala netočne komentare. Loftus, Ketcham (1994., prema: Bernet, 1997.) izvijestili su o eksperimentu u kojem je 14-godišnji dječak počeo vjerovati da se izgubio u trgovini kad je bio malo dijete, a što se stvarno nije dogodilo. Ceci i Bruck (1994., prema: Bernet, 1997.) pokazali su da su djeca koja su stalno izložena pogrešnim informacijama (na primjer da su im prstići zapeli u mišolovci kad su bili sasvim mali) počela vjerovati da im se to stvarno dogodilo.

Istraživanja vezana uz pamćenje stresnih i traumatičnih iskustava djece uglavnom su bila provedena vezana uz događaje s medicinski indiciranim postupcima (hitna pomoć, kateterizacije djece). Ona su pokazala da odnos težine stresnog iskustva i dosjećanja za taj događaj nije uvijek evidentan, odnosno da veći stres proizvodi slabije sjećanje za događaj (Ornstein, 1995.; prema: Gordon i sur., 2001.). Općenito, kad je stres umjeren, dosjećanje može biti bolje, za razliku od situacije kad je stres veoma visok i kad broj upamćenih jedinica pada (Gold, 1987.; Pezdek & Taylor, u tisku; prema: Gordon i sur., 2001.). Merritt i sur. komparirali su pojave psiholoških indikatora stresa djeteta u tijeku invazivnog medicinskog postupka s ukupnim brojem upamćenih činjenica kratko vrijeme nakon traumatičnog iskustva te su utvrdili pozitivnu korelaciju, koja nije nađena kad je ispitivanje o proživljenom iskustvu provedeno šest tjedana nakon događaja (Gordon i sur., 2001.). Ti nas nalazi upućuju na potrebu što ranijeg ispitivanja djeteta nakon incidentne situacije, jer ćemo tako dobiti više relevantnih informacija o samom ekscesnom događaju. Jasnije je da se efekti stresnog iskustva na dječje pamćenje moraju interpretirati unutar konteksta mnogobrojnih utjecaja na događanje: individualnih razlika, kao što je primjerice temperament (reaktivnost na stres), psihopatoloških manifestacija (depresija, anksioznost), pojačavanja načina reagiranja tijekom vremena, roditeljskih utjecaja. Drugim riječima, intervencije koje se zbivaju između stresnog iskustva i kasnijeg dosjećanja uključuju važnija događanja ili terapijske razgovore s djetetom, koji mogu utjecati na dječje razumijevanje i specifične detalje iskustva koji će kasnije biti izneseni (Fivush, 1998.; prema: Gordon i sur., 2001.).

Laboratorijska istraživanja Bowersa i Siversa (1998.) o utjecaju emocionalnog stanja na upamćeni sadržaj rezultirala su sljedećim zaključcima: kad su emocije koje su se javile relevantne za dijete ili su uzrokovane proživljenim iskustvom, pogotovo ako te emocije imaju osobno značenje, pamćenje je povećano, odnosno kad emocije nisu značajne za iskustvo, memorija je redu-

cirana ili smanjena. Zlostavljana djeca uglavnom usredotočuju svoju pažnju na agresivni postupak i imaju teškoće u pregledu nad ostalim informacijama, zbog prevladavajućeg doživljaja zlostave (Gordon i sur., 2001.). Bazična emocionalna stabilnost i sigurnost koju imaju djeca s odgovarajućim, podržavajućim roditeljsko-dječjim odnosom, dovodi do manjeg distresa u slučaju izlaganja traumatičnom iskustvu (prema biokemijskom indikatoru stresa razine kortizola) nego u djece koja nemaju takav odgovarajući odnos sa svojim roditeljima (Hertgaard, Gunnar, Erickson & Nachmias, 1995.; prema: Gordon i sur., 2001.). Konzistentno s općim nalazima, djeca s većom razinom psihičke destabilizacije prave mnogo više pogrešaka pri dosjećanju na stresni medicinski postupak nego djeca koja su imala bazičnu podršku i sigurnost od svojih roditelja (Goodman, Quas, 1997.). Sve navedeno naglašava važnost obzirnog postupanja prema djetetu u tijeku sudskog postupka, kako zbog bazičnog interesa osiguravanja uvjeta za normalan dječji razvoj i prevencije budućih psihičkih poremećaja, tako i zbog važnosti pozitivne i zaštitne atmosfere u kojoj se odvija ispitivanje djeteta kako bismo s forenzičnog aspekta dobili više relevantnih podataka o samom incidentnom događanju.

Jedna od komponenti sposobnosti za svjedočenje jest sposobnost razumijevanja čina i odnosa. Riječ je o odgovarajućoj socijalnoj percepciji koja obuhvaća razlikovanje prihvatljivog od neprihvatljivog ponašanja, razumijevanje zahtjeva okoline koji su prihvatljivi od onih koji to nisu iz položaja nedorasle osobe. Drugim riječima, dijete treba biti sposobno prepoznati određene socijalne odnose i postupke koji njega kao nedoraslu osobu neće ni na koji način povrijediti, koji predstavljaju primjereno i poželjno postupanje prema njemu, za razliku od onih postupanja koja nemaju takav karakter.

Razlikovanje istine i laži, mašte i realnosti od iznimne je važnosti pri ocjeni sposobnosti za svjedočenje. Johnson, Foley (1984.) pronašli su da mala djeca (ispod 8 godina) imaju mnogo više poteškoća od starije djece i odraslih u razlikovanju zamišljenih događaja i onih koji su se stvarno dogodili. Mlađa djeca često izmišljaju, maštaju o događajima vezanim uz likove iz bajki, basni, priča ... Dijete u predškolskoj dobi u fazi je intenzivnog usvajanja govornih pojmova. To se odvija povezivanjem perceptivnih iskustava i predodžbi o nekom objektu s verbalnom formom koja označuje taj objekt. U predškolskom razdoblju dominira još uvijek taj perceptivni i predodžbeni faktor, jer govorni razvoj nije dosegao fond riječi odraslih ljudi, odnosno nije razvijeno verbalno-logičko razmišljanje kakvo prakticiraju odrasli. Dječje su percepcije stoga puno detaljnije od percepcija odraslih ljudi. Predodžbe o nekom objektu ili pojavi omogućuju razvoj mašte ili imaginacije. One mogu biti toliko snažne da ih odrasli ljudi ponekad interpretiraju kao stvarne, realne doživljaje djeteta. No, istraživanja s područja razvojne psihologije pokazala su da djeca nisu sklonija produkciji lažnih priča više nego odrasli ljudi (Bussey, 1992., Harris, Brown, Mariot, Whittall & Harmer, 1991., Johnson & Foley, 1984., Kaplan,

1990., Perry & Wrightsman, 1991., Spencer i Flin, 1990.; prema: Renner, Park, 1999.). Dapače, djeca su se pokazala manje sposobna da fabriciraju informacije nego odrasli ljudi, posebice kad je riječ o seksualnim temama. Dječji nedostatak znanja i kognitivnih sposobnosti da konstruiraju falsificiranu priču rezultira i činjenicom da nisu kadra zadržati odnosno ustrajati dulje vrijeme na svjesno izmišljenim podacima (Goodman, 1984., Yates & Musty, 1988., prema: Renner, Park, 1999.). Spencer i Flin (1990.) zaključuju da kognitivni i maštovni kapacitet male djece nije takav da bi im omogućio da maštaju o seksualnoj epizodi i da miješaju maštu i realnost, pogotovo s jasnim detaljima koje opisuju, ako ih nisu stvarno proživjeli (Renner, Park, 1999.). Ti istraživači izvještavaju da su djeca - žrtve više istinoljubiva nego odrasli ljudi.

Istraživanja pokazuju da većina djece mlađe dobi priča priče s temama koje uključuju nasilje, pa je stoga ocjena kapaciteta djeteta da razlikuje istinito od neistinitog, maštu i realnost, važan zahtjev u ocjeni sposobnosti za svjedočenje. U protivnom bi se moglo dogoditi da se dječje konstrukcije i mašta uzmu kao vjerne stvarnom stanju. Utvrđivanje tih kompetencija provodi se kroz prezentacije projektnih pričica preko kojih se saznaje o dječjem razlikovanju istine od laži, kao i o shvaćanju važnosti govorenja istine kao nečeg obvezujućeg, posebno s aspekta sudskog procesa. S obzirom na dječju dob ili psihičku nedoraslost, pokazuje se neprimjerenim upozoravati svjedoka na kaznenu odgovornost, jer on ionako nema sposobnost za suđenje odnosno nje dorastao da bude procesuiran, a takva upozorenja mogu pridonijeti lošem kontaktu sa svjedokom, destabilizaciji njegova emocionalnog stanja, što bi moglo narušiti aktualnu sposobnost za iskazivanje i u krajnjem slučaju i nepovoljno utjecati na daljnji dječji psihički razvoj. Važno je naglasiti da mlađa djeca nemaju kapacitet fabricirati detaljno razrađenu lažnu priču, ona ne lažu češće nego odrasli, ali kako se nalaze na nižem kognitivnom i govornom stupnju razvoja, otvara se mogućnost da se njima manipulira postavljanjem pitanja koja imaju sugestivne odlike. Stoga je od presudne važnosti da im se u tijeku daljnjeg postupka, tijekom forenzičnog intervjuiranja, ne postavljaju pitanja koja uključuju sugestivnu notu jer to može u znatnoj mjeri promijeniti bit njihova iskazivanja (Saywitz i dr., 1991., prema: Renner, Park, 1999.).

Postavlja se pitanje na temelju kojih će kriterija sud dati povjerenje maloljetnim svjedocima. Neosporno je da će gotovo svaka osoba lagati ako su ugroženi njezini vitalni interesi, ali je moguće i to da osoba s lošom reputacijom o učestalom laganju postane žrtvom zločina i daje istinitu izjavu u vezi s tim. Kad govorimo o dječjem kredibilitetu, mislimo na dječju istinoljubivost i preciznost. Kredibilitet djeteta odnosno njemu iskazano povjerenje prije je svega determinirano od suda, a ne od vještaka. Dakle, na sudu je krajnja ocjena hoće li dječji iskaz uzeti kao dokazni materijal, a vještak će samo prema utvrđenim psihologijskim kriterijima procijeniti u kojoj se mjeri neka izjava može uzeti

kao vjerodostojna. Od važnosti je ponovo istaknuti da su istraživanja pokazala da djeca nisu sklonija laganju od odraslih ljudi (Bussey, 1992.; Haris, Brown, Marriot, Whittall & Harmer, 1991.; Johnson & Foley, 1984.; Kaplan, 1990.; Perry & Wrightsman, 1991.; Spencer & Flin, 1990.; prema: Renner, Park, 1999.), ona su općenito istinoljubivija od odraslih ljudi i nemaju dostatnih kapaciteta da fabriciraju detaljnu priču o događajima koji se nisu dogodili te, pogotovo, da ustraju tijekom vremena na njoj s bitnim odrednicama. No, nema sumnje da je moguće djecu navesti da ispričaju o nečemu što se nije dogodilo. To ne znači da ona lažu, već da su zapravo inducirana očekivanjima odraslih ljudi koji ih okružuju (Wakefield & Underwager, 1988.; prema istim autorima, 1992.).

Benedek i Schetky (1987., prema: Bernet, 1997.) istaknuli su čimbenike na koje je potrebno obratiti pozornost pri ocjeni dječjeg kredibiliteta. Prije svega to se odnosi na činjenicu da se dijete koristi vlastitim rječnikom pri prepričavanju nekog događaja, prije nego rječnikom odraslih ljudi, a to nam pokazuje da dijete govori o događaju iz svoga ugla gledanja. Zamjedbe da dijete proživljava ponovo traumu kroz igru, da su u njegovu crtežu ili u igri prisutne seksualne teme, da su emocije koje se prilikom iskazivanja javljaju u skladu s prirodom događanja, govore u prilog kredibiliteta. Od važnosti je pri ocjenjivanju dječje ponašanje koje je nakon incidenta postalo zavodljivo, prezrelo ili regresivno te ako postoji dobro sjećanje za detalje uključujući senzomotorne i idiosinkratske detalje. Informacija o tome da u djeteta nije prije zamijećeno da ne govori istinu, da izmišlja i sl., također je jedan od kriterija pri ocjenjivanju koliko djetetu možemo vjerovati. Opisujući primjenu metodologije Statement Validity Assessment i Criteria Based Content Analysis u evaluaciji vjerodostojnosti izjava djece koja su bila seksualno zlostavljana, Rogers je (1990.) navela sljedeće karakteristike koje govore u prilog nepouzdanosti izjave: dječja izjava postaje vidljivo nekonzistentna kroz vrijeme, izjava je često dramatična ili nevjerojatna, kao što je primjerice uključivanje prisutnih ljudi ili situacija u kojima ispitivač zasigurno nije sudjelovao; izjava djeteta s vremenom progredira od relativno neopasnih do drastično nasilnih, agresivnih aktivnosti. Ocjena spontane dječje izjave koja je dana stoga što je dijete u tom trenutku bilo uzrujano može imati presudno značenje kasnije na sudu, prvenstveno kao vjerodostojni dokazni materijal.

Drugi autori navode da pri ocjeni specifičnog kredibiliteta nekog svjedoka valja obratiti pozornost na ove čimbenike: spontanost u iskazivanju, detaljnost samog opisa, prisutnost realističnih detalja. Prisutnost idiosinkratičnih senzornih detalja, kao što su primjerice posebni razgovor koji se vodio u nekom drugom vremenu, specifična memorija koja je periferna za bit predmetnog događaja, također govore u prilog istinitosti iskazivanja. Konzistentnost izjave na općem planu, uz iznošenje slijeda događaja dio po dio te pritom adekvatna emocionalna pratnja sadržaja o kojima se iskazuje, daljnji je kriterij za ocje-

nu kredibiliteta svjedoka. U sadržaju same izjave mora biti izvjestan razlog zbog kojeg dijete manifestira anksioznost, zaplašenost, defenzivno postupanje ili pak izolira pojedini afekt. Pri ocjeni se dalje rukovodimo ocjenom stila iznošenja izjave, postoje li spontani ispravci dijelova ili elemenata, priznaje li svjedok da se nečeg ne sjeća i sl. Važnom se pokazala komparacija povijesti simptoma psihičkih tegoba i ponašanja koje je dijete manifestiralo povezano s kontekstom incidentnog događanja i iskazivanja.

Osoba može iz osobnih razloga biti motivirana za iskazivanje koje nije istinito. Dijete, primjerice, može manifestirati svoju unutrašnju potrebu da slijedi propozicije koje su postavljene izvana, čime želi zadovoljiti ispitivača, te odgovara na način da iskazuje izvjesnu mjeru uslužnosti. Za razliku od tako unutrašnje motiviranog postupanja, moguće je da se dijete pokaže spremno prihvatiti zahtjeve i upute ispitivača koje dobiva tijekom ispitivanja, u zamjenu za neki neposredni, instrumentalizirani dobitak. Moguće je da dijete daje lažnu izjavu jer time zadovoljava neku svoju unutrašnju potrebu, primjerice da se osjeti važnim, da doživi javni istup, pažnju okoline.

Sugestivna pitanja narušavaju ispravnost sjećanja: kroz kognitivne (nepotkrijepljeno sjećanje ili konfuzija vezani uz sadržaj) i socio-motivacijske mehanizme (potreba za konformacijom). Sugestivnost je kao odlika konceptualizirana kao individualna varijabla, kao osobna prijemčivost ili osjetljivost na sugestivne učinke (Binet, 1900., Gudjonsson, 1992.; prema: Enderes, 1997.). Od značenja za sudsko svjedočenje ispitna je sugestivnost kako su je definirali Gudjonsson i Clark (1986., prema: Enderes, 1997.). Ispitna sugestivnost predstavlja "mjeru u kojoj su, unutar zatvorene socijalne interakcije, ljudi spremni prihvatiti tuđe poruke kroz proceduru formalnog ispitivanja, kao način na koji su njihovi odgovori prihvaćeni". Ta definicija uključuje pet komponenti: socijalnu interakciju, proceduru postavljanja pitanja, pitanja koja sadržavaju sugestiju, prihvaćanje sugestije, ponašajni odgovor odnosno verbalni odgovor na pitanje koje je postavljeno. Gudjonsson, pored ispitne sugestivnosti, razlikuje i pojam uslužnosti, spremnosti za prihvaćanje specifičnih sugestija ispitivača iz razloga vlastite nesigurnosti u mišljenje. Povećana uslužnost osobe također narušava izvornost iskazivanja te je stoga nužno da se prije forenzičnog ispitivanja provede sveobuhvatno ispitivanje koje će uključiti psihologijsku bateriju sastavljenu od testiranja inteligencije, ocjenu sposobnosti pamćenja, govornog kapaciteta (razumijevanja i upotrebe verbalnog materijala), ocjenu ličnosti i evaluaciju anksioznosti kao odlike ličnosti i kao situacijske varijable, čime dobivamo mnoštvo podataka koji u svakom pojedinačnom slučaju mogu osvijetliti polazište i strukturu budućeg iskazivanja (McMahon, 1993.).

Za potrebe mjerenja ispitne sugestivnosti konstruirani su dosad mnogobrojni psihologijski instrumenti, koji nam omogućuju uvid u tu problematiku te osiguravaju primjereniji pristup svjedoku tijekom kasnijeg sudskog ispitivanja.

Tablica 4.

Pregled psihologijskih testova sugestivnosti
i neke njihove karakteristike*

Naziv testa	Autori	Materijal	Tipovi pitanja	Subskale	Za dob	Testne norme	Napomene
WST	Bottenberg & Wehner, 1971.	tablica 5 TAT	Afirmativne rečenice	Nema	12-13	N = 169, samo djevojčice	Grupni test, pisana forma
TAS	Burger, 1971.	30 slajdova, scene iz svakodnevnog života	120 da-ne pitanja	Nema	7-14	N = 200	
SET-S	Zimmermann, 1978., 1982., 1988.	4 fotografije	18 da-ne (asertivne rečenice)	Seksualni sadržaj sugerira	9-10 i 12-16	110 mlađih i 225 starijih	Forme za mlađu i stariju djecu
GSS	Gudjonsson, 1984., 1987.	Kratka priča	Da-ne i alternativna	Dobitak i promjena	-	N = 195, djece i odraslih	Paralelne forme
BTSS	Endres & Scholz, 1995.	Ilustrirana kratka priča	Da-ne, alternativna, ponavljajuća	3 (različite forme pitanja)	4-10	N = 62	Paralelne forme

* (Preneseno iz: Johann Endres, 1997.)

Iz dosadašnjih mnogih istraživanja sugestivnosti izdvajamo zaključke što su ih donijeli Ceci i Bruck 1993. (prema: Melinder i sur., 2005.): autori su utvrdili da postoje značajne razlike u sugestivnosti između djece različite dobi, odnosno da su predškolska djeca proporcionalno osjetljivija na sugestivne učinke nego školska djeca ili odrasli ljudi. Djeca tijekom ispitivanja mogu biti navedena da dadu pogrešan ili netočan izvještaj o veoma bitnim, osobno doživljenim, centralnim informacijama. Nadalje je utvrđeno da djeca ponekad lažu kad su za to motivirana. Međutim, čak su i predškolska djeca sposobna da se dosjete i ispričaju puno više informacija od onog što je forenzično relevantno. Odatle proizlazi da je od osobitog značenja način na koji se vodi razgovor s djetetom, kako bi se eliminirali sugestivni i navodeći utjecaji ispitivača na izjavu djeteta.

Razlozi zbog kojih dolazi do toga da djeca (i odrasli) prihvaćaju sugestivni unos široko su razmatrani s teorijske strane. Jedno od polazišta bilo je da ispitanici jednostavno postavljaju hipotezu o očekivanjima ispitivača te odgovaraju kako misle da se očekuje od njih. Neka od istraživanja, međutim, nisu potvrdila takav efekt na originalno pamćenje (McCloskey i Zaragoza, 1985.

i 1987.; prema: Hoffman i sur., 1992.). Kao drugi mogući razlog prihvaćanja sugestivnog pritiska neki autori iznose mišljenje da ispitanici zapravo nemaju vlastitu opciju odgovora, pa prihvaćaju odgovor koji uključuje dezinformaciju, time ne daju autentični odgovor (Belli, 1989., Johnson & Lindsay, 1987., prema: Hoffman i sur., 1992.). Gudjonsson (1992.; prema: Hoffman i sur., 1992.) teoretizira o te dvije moguće opcije odnosno karakteristike koje bi mogle dovesti do tendencije da se odgovara afirmativno na navodeća pitanja, odnosno da se bude socijalno osjetljiv na negativni *feedback*, što pak dovodi do promjene odgovora.

Dosadašnja saznanja o području svjedočenja djece ponudila su niz objašnjenja o razlozima za pojavu lažnih tvrdnji da se neko zlostavljanje dogodilo. Važan čimbenik u tome su pogrešne tvrdnje u mišljenju roditelja ili drugih odraslih kojima je dijete izloženo. Tome se pridružuju i roditeljske pogrešne interpretacije i sugestije kojima su izložena djeca, osobito u kontekstu razvoda braka ili drugih konfliktnih situacija među roditeljima. Ponekad se događa da se neka nerazjašnjena povreda ili ugriz insekta tretira kao pokazatelj da se dogodio zlostavljajući čin. U situacijama kad roditelj pati od deluzija, a pritom nedostaje drugi vanjski korektor tako interpretiranog realiteta, moguće je da dijete prihvati i dijeli te deluzije s roditeljem, jednostavno se složi s njima. Moguća je indoktrinacija djeteta od roditelja koji priču izmisli i inducira dijete da je prezentira institucijama. Dijete ponekad posve pogrešno može interpretirati roditeljsko ponašanje, koje samo po sebi nije zlostavljajuće. Ponašanje postaje problematično ili prestimulirano u kontekstu roditeljske separacije ili razvoda (npr. spavanje u istom krevetu sa starijim djetetom, zajedničko kupanje, postupci oko održavanja higijene). Poznati su slučajevi i tzv. "grupne kontaminacije" u epidemiji histerije ljudi oko nekog događaja, kad djeca (ali i odrasli) modificiraju ono što su čuli tako da zadovolje vlastite emocionalne potrebe. Glasine postaju prihvaćenije što ih se češće, opetovano iskazuje. U takvim situacijama svoj negativni utjecaj mogu učiniti i mediji.

Različiti su načini na koje djecu produciraju neistinite tvrdnje. Mogu se sažeti u nekoliko mehanizama: riječ je o tvrdnjama koje su producirane mentalnim mehanizmom kojeg dijete nije svjesno ili nije namjerno konstruiran, tvrdnjama koje su producirane mentalnim mehanizmom djeteta koje su obično shvaćene kao svjesne i pouzdane te kroz mehanizam zamjene identiteta počinitelja.

Tvrdnje koje su producirane mentalnim mehanizmom kojeg dijete nije svjesno ili nije namjerno konstruiralo mogu biti proizvedene pod utjecajem mašte. Posebno su mala djeca sklona miješati maštu i realnost. U starijoj dobi u takvom se slučaju radi o manifestaciji izvjesnih psihičkih problema. Kod starije djece i adolescenata, u kontekstu psihičkih oboljenja, moguća je pojava deluzija, primjerice o seksualnoj aktivnosti. One su obično rijetke kao pojava, a samim time i rijetko pojavljuju kao mehanizam za davanje lažnih

izjava. U situacijama kad dijete krivo razumije i posljedično krivo interpretira ono što se dogodilo, njegovo će kasnije izvještavanje biti nepouzđano. U komunikacijskom kontekstu, moguće je da roditelj ili druga osoba krivo interpretira dječju izjavu već i stoga što je dijete krivo razumjelo pitanje odrasle osobe. Ti nesporazumi u komunikaciji mogu biti uzrokom neistinitog iskazivanja. Ponekad je moguće da dijete kojem nedostaju dijelovi informacija o nekom događaju te nedostatke popunjava vlastitom nadogradnjom - konfabulacijama.

Dijete može međutim i svjesno producirati neistinite informacije. Posebnu pažnju valja posvetiti fantaziji djeteta. Čak i pod uvjetom da dijete razlikuje istinu od laži, motivirano nekom svojom frustracijom ili razočaranjem, dijete može izmisliti neko događanje. Svjesno laganje može imati i svoj "neviniji" karakter, osobito kod male djece kojoj se laž može učiniti najboljim načinom da izađu iz neke situacije. Starija djeca pak mogu promišljeno iznaći način da zaobiđu istinu zbog nekih svojih osobnih interesa te su stoga sklona zbog tog razloga lažno iskazivati.

U situacijama kad je dijete stvarno bilo zlostavljano na neki od poznatih načina, ono može u nekim situacijama pogrešno identificirati počinitelja, i to zato da zaštiti pravog zlostavljača. Dijete premješta svoje sjećanje i pridružene emocije na drugu osobu. Ta zamjena zlostavljača češće se događa kod djece koja su bila aktualno seksualno zlostavljana i manifestiraju simptome koji se očekuju kod izloženosti takvom tipu zlostavljanja.

Sagledavajući sveukupnost prikazanih istraživanja razvoja dječjih sposobnosti i psihičkih karakteristika koja su od značenja za ocjenu sposobnosti za svjedočenje, a kroz prizmu osnovne potrebe da zaštitimo dječje interese, u sklopu kaznenog procesa, pokazuje se nužnim prije samog ispitivanja djeteta o meritumu kaznenog djela provesti postupak psihologijske ocjene. Na taj će se način sagledati ključne psihičke odlike djeteta, čime ćemo moći zaštititi pojedino dijete od postupka koji bi mu mogao dodatno štetiti, odnosno dobit ćemo podatke o tome kako valja postupati prema djetetu u daljnjem dijelu sudskog postupka. Riječ je o individualno primjerenom izboru metoda i načina vođenja kasnijeg forenzičnog intervjua s djetetom. (O načinu vođenja forenzičnog intervjua s djetetom zainteresirani mogu saznati više u članku J. Zorić, Forenzični (postupni) intervjui; Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, vol. XI, broj 1, 2004.)

OCJENA VJERODOSTOJNOSTI ISKAZA

U sudskom postupku često puta treba odgovoriti na pitanje o tome je li iskaz osumnjičenog, žrtve ili svjedoka o nečemu što se dogodilo – točan ili nije. Laž može biti otkrivena usporedbom iskaza osobe s nekim materijalnim dokazom

ili s informacijom dobivenom od vjerodostojne treće strane. Na taj način ljudi otkrivaju laži u svakodnevnom životu. Međutim, ako materijalni dokazi i vjerodostojne informacije nisu dostupni, moguće je, s ciljem utvrđivanja razlika između osoba koje govore istinu i onih koje lažu, učiniti sljedeće: promatrati neverbalno ponašanje, analizirati sadržaj govora i izmjeriti fiziološke reakcije osobe koja daje iskaz. Međutim, nije znanstveno dokazano postojanje znakova (verbalnih, fizioloških, bihevioralnih) koji bi bili izravno povezani s laganjem, pa tako ne postoji ni metoda kojom bi se pouzdano mogla razotkriti osoba koja govori istinu od one koja izmišlja (Vrij, A., 2006.).

Provedena su mnogobrojna istraživanja kako bi se odredilo koje sposobnosti ljudi posjeduju da mogu, na temelju promatranja videosnimaka, razotkriti tko od govornika laže, a tko govori istinu. Dobiveni rezultati pokazuju da su te sposobnosti kod neuvježbanih odraslih ispitivača na razini slučajnog pogađanja ili tek nešto bolje od slučaja. Prema istraživanju koje su proveli Ekman i O'Sullivan (1991., prema: Landry, 1992.), osobe za koje očekujemo da imaju profesionalno iskustvo koje im može biti od pomoći u otkrivanju laganja, kao što su to policijski istražitelji i psihijatri, također nisu pokazale rezultate bolje od slučajnih u razlikovanju onih koji lažu od onih koji govore istinu. Iznimka je skupina tajnih državnih agenta koji su u navedenom razlikovanju bili statistički značajno uspješniji od slučajnog pogađanja.

Najbolji protokoli za intervju radi otkrivanja laži postoje za poligrafsko ispitivanje. Poligraf je uređaj koji mjeri fiziološke reakcije: provodljivost kože, krvni pritisak, EKG, disanje i dr. Pretpostavka je da će osoba koja laže, dok odgovara na tzv. relevantna pitanja biti uzbuđenija nego kad odgovara na tzv. kontrolna pitanja Poligrafom je moguće precizno zabilježiti čak i neznatne promjene u fiziološkim reakcijama te tako na indirektan način zaključiti da osoba ne govori istinu. Međutim, nema zadovoljavajućeg teorijskog objašnjenja zbog čega bi osobe koje lažu trebale biti uzbuđenije kad odgovaraju na relevantna pitanja, a obrazac fizioloških reakcija koji bi bio direktno povezan s laganjem, za sada, nije pronađen (Vrij, A., 2006.).

Sljedeća metoda uz pomoć koje se nastojalo razotkriti istinu od laži temelji se na sadržajnoj analizi govora odnosno iskaza. Metoda je pod nazivom Statement Validity Assessment (SVA) ili Procjena valjanosti iskaza razvijena u Njemačkoj 50-ih godina prošlog stoljeća, na temelju kliničkih iskustava psihologa u vezi s procjenom istinitosti verbalnih iskaza djece u slučajevima sumnje na seksualno zlostavljanje. Ta metoda i danas je u širokoj upotrebi za procjenu vjerodostojnosti iskaza o seksualnom zlostavljanju djece, ali i za procjenu istinitosti verbalnih iskaza vezanih uz različite druge događaje (Parker, A.D., 2000.). SVA metoda osniva se na hipotezi (Undeutschova hipoteza, prema: Steller, 1989.), prema kojoj se izjave temeljene na iskustvu, tj. stvarnom događaju, razlikuju u strukturi, sadržaju i kvaliteti od izmišljenih izjava. Udo Undeutsch prvi je opisao metodu analize realnosti izjave (Sta-

tement Reality Analysis) koristeći se pritom relativno preciznim, definiranim kriterijima uz pomoć kojih se mogu razlikovati valjani od lažnih iskaza. Predložio je osam kriterija valjanosti: originalnost, jasnoću, životnost, unutar-nju konzistentnost, detalje opisa specifične za kazneno djelo, specifične detalje koji su izvan uobičajenog iskustva svjedoka, subjektivne osjećaje i spontane ispravke. Kasnije modifikacije koje su dovele do sadašnjeg oblika te metode učinili su Steller i Köhnken (1989.) i Raskin i Esplin (1991.).

Procjena valjanosti iskaza odnosno SVA metoda danas se koristi tako da je konačna procjena vjerodostojnosti iskaza utemeljena na nekoliko međusobno ovisnih komponenti (Steller, M., 1992.), i to na:

- pažljivom pregledu svih relevantnih informacija o slučaju,
- informacijama prikupljenim putem intervjua s djetetom,
- procjeni sadržaja, vrste i načina iskaza putem kriterijske analize sadržaja (Criteria-Based Content Analysis - CBCA),
- primjeni ček-liste valjanosti (Validity Checklist) kojom se prikupljaju sve raspoložive informacije o slučaju,
- integraciji svih prikupljenih informacija.

Nakon pažljivog i detaljnog pregleda svih informacija koje su važne za slučaj, slijedi polustrukturirani intervju sa svjedokom, koji svoju izjavu daje slobodnim stilom izlaganja, bez požurivanja ili sugestija psihologa koji provodi intervju. Istodobno, psiholog vodi intervju tako da dobiveni iskaz bude prikladan za kasniju primjenu kriterijske analize sadržaja, što znači da nastoji prikupiti što više informacija od ispitanika koristeći se za to posebno oblikovanim pitanjima te vodeći računa o tome da ne dođe do kontaminacije podataka zbog nestručnog postavljanja pitanja trećih osoba. (Raskin & Esplin, 1991.)

Glavna komponenta metode SVA jest postupak nazvan Criteria-Based Content Analysis (CBCA), koji služi za procjenu istinitosti pisanih izjava i koji se kao forenzični dokaz koristi na sudovima u nekoliko europskih država. Omogućuje da se pojedine karakteristike iskaza sustavno procjenjuju uz pomoć unaprijed definiranih kriterija, kojih je svrha odrediti u kojim su slučajevima vrsta, specifični sadržaj i način iskaza indikacija nekog poremećaja u pamćenju ili dosjećanju, a u kojim su slučajevima rezultat izmišljanja, fantazije ili utjecaja drugih osoba.

Iskaz dobiven intervjuom potrebno je prepisati i tada iz transkripta uvježbani,iskusni opažači traže prisutnost svakog od 19 specifičnih kriterija organiziranih u pet skupina, prema metodi CBCA, prikazanoj u tablici 5. Prema hipotezi (Steller & Köhnken, 1989.), istiniti iskazi sadržavaju više kriterija navedenih u CBCA metodi nego neistiniti, lažni iskazi. Analiza intervjua u smislu tih 19 kriterija nastavlja se dodavanjem brojčane vrijednosti za svaki kriterij. Steller je (1989.) predložio dodjeljivanje 2 boda, 1 boda ili 0 bodova ovisno o tome je li kriterij izrazito prisutan, prisutan ili odsutan u izjavi, dok

drugi autori (Lamb, Sternberg, Esplin, Hershkowitz, Orbach & Hovav, 1997.) predlažu dodjeljivanje 1 boda za prisutnost odnosno 0 bodova za odsutnost pojedinog kriterija.

Tablica 5.

Sadržajni kriteriji za analizu iskaza*

CRITERIA-BASED CONTENT ANALYSIS
OPĆE KARAKTERISTIKE
1. Logička struktura
2. Nestrukturirana produkcija
3. Brojnost detalja
SPECIFIČNI SADRŽAJI
4. Povezanost s kontekstom
5. Opisi interakcija
6. Reprodukcijska razgovora
7. Neočekivane komplikacije tijekom događaja
POSEBNOSTI SADRŽAJA
8. Neuobičajeni detalji
9. Nepotrebni detalji
10. Točno reproducirani, ali pogrešno shvaćeni detalji
11. Povezane vanjske asocijacije
12. Iznošenje subjektivnog mentalnog stanja
13. Pronalaženje objašnjenja za okrivljenikovo mentalno stanje
SADRŽAJI POVEZANI S MOTIVACIJOM
14. Spontano iznošenje detalja
15. Priznanje nedostatka pamćenja
16. Priznanje sumnje u vlastito svjedočenje
17. Samooptuživanje
18. Pronalaženje isprike za zlostavljača
SPECIFIČNI ELEMENTI KAZNENOG DJELA
19. Detalji karakteristični za kazneno djelo

*(Steller, M. & Köhnken, G. (1989.), prema: Landry, K.L. & Brigham, J.C., 1992.)

Prema Raskinu i Esplinu (1991), kategorija općih karakteristika iskaza uključuje tri najvažnija kriterija za sadržajnu analizu iskaza djece. Analizira se logičnost strukture iskaza, postojanje povremene nestrukturiranosti i brojnost detalja. Vjerodostojan je iskaz koji je smisleno i logički strukturiran na način da su različiti dijelovi iskaza uklopljeni i povezani u cjelinu. Posebni detalji

ili neočekivane komplikacije tijekom događaja ne umanjuju logičku strukturu iskaza. Zatim se razmatra je li tijekom iskazivanja bilo povremenih odstupanja od glavne teme i kronologije događanja. U prilog vjerodostojnosti iskaza govori povremena neorganiziranost i nestrukturiranost iskaza te informacije koje se ne iznose kronološkim redosljedom, uz uvjet da se cjelina logički može prepoznati. Na vjerodostojnost iskaza upućuju mnogi i detaljni opisi vezani uz događaj, kao što su opisi osoba, mjesta, objekta i vremena događanja.

Analiza specifičnog sadržaja iskaza obuhvaća stupanj povezanost iskaza s kontekstom događaja, interakcije među sudionicima događaja, reprodukciju razgovora i postojanje neočekivanih komplikacija tijekom događaja. Prvi kriterij odnosi se na prostorni, vremenski i osobni kontekst u kojem se opisuje događaj (npr. "Približio mi se prvi put u vrtu za vrijeme ljetnih praznika"). U prilog vjerodostojnosti iskaza govore opisi povezanosti kritičnog događaja s drugim slučajnim događajima, npr. s rutinskim dnevnim aktivnostima. Sljedeći kriterij uzima se u obzir ako je u iskaz o kritičnom događaju svjedok uključio najmanje još jednu osobu, osim sebe i okrivljenika, te se navode aktivnosti ili razgovori između njih (npr. "U trenutku kad je moja majka ušla u sobu, prestao se smješkat."). Reprodukcija razgovora uzima se kao kriterij vjerodostojnosti iskaza ako se govor i razgovor koji su se odvijali tijekom kritičnog događaja navode u izvornom obliku (npr. "I tada me upitao: Je li to tvoj kaput?"). Ako se dijete koristi u svom iskazu njemu nepoznatim riječima i terminima, radi se o jakom indikatoru vjerodostojnosti iskaza. Neočekivane komplikacije tijekom događaja koji dijete opisuje, a odnose se na neplanirane prekide, ometanja, komplikacije i poteškoće, također su važan specifični kriterij za ocjenu vjerodostojnosti iskaza.

Analiza posebnih obilježja sadržaja iskaza odnosi se na postojanje neuobičajenih i nepotrebnih detalja, točnu reprodukciju, ali netočno objašnjenje pojedinih detalja, povezanost iskaza s vanjskim asocijacijama, opise subjektivnog psihičkog stanja i pronalaženje objašnjenja za okrivljenikovo mentalno stanje. Prvi kriterij odnosi se na opis detalja vezanih uz osobe, objekte i događaje koji nisu uobičajeni, a od značenja su za kontekst događaja. Važno je da su opisani detalji stvarni, realistični, a njihova prisutnost u iskazu povećava vjerojatnost vjerodostojnosti iskaza. Isto vrijedi i za kriterij navođenja nepotrebnih detalja odnosno za iskaze koji sadržavaju obilje detalja i zapažanja neizravno povezanih s kritičnim događajem. Točno reproducirani detalji, kojima dijete daje pogrešna tumačenja odnosno netočno ih interpretira iako ih je korektno reproduciralo, također povećavaju vjerojatnost da iskazuje istinito. Sljedeći kriterij odnosi se na povezane vanjske asocijacije odnosno postojanje veze sa seksualno obilježenim događajima ili razgovorom seksualne prirode koji se na određeni način odnose na događaj, ali nisu njegov integralni dio. Opisi subjektivnog psihičkog stanja, odnosno izjave o vlastitim mislima

i osjećajima tijekom kritičnog događaja, snažan su indikator vjerodostojnosti izjave. Za procjenu vjerodostojnosti važno je da dijete te izjave kaže spontano. Pronalaženje isprike za okrivljenika i objašnjenje njegova mentalnog stanja te navodi o njegovim osjećajima, mislima, motivaciji i namjerama tijekom kritičnog događaja također su kriteriji prisutnost kojih upućuje na vjerodostojnost djetetova iskaza.

Sadržaji povezani s motivacijom uključuju kriterij postojanja spontanih ispravaka i dodataka, učinjenih bez utjecaja ispitivača (npr. "Nosio je crnu jaknu, ne, oprostite, bila je to plava jakna."). Kriteriji vezani uz motivaciju mogu se odnositi i na priznanje nedostatka pamćenja ili znanja u odnosu na neki aspekt incidenta ("Ne znam." ili "Ne sjećam se." slijede kao direktni odgovor na postavljeno pitanje). Povezan s motivacijom jest i kriterij sumnje u vlastito svjedočenje odnosno predviđanje da će ispitivač imati primjedbe na istinitost svjedočenja (npr. "Znam da ovo zvuči čudno; Ovo se čini nevjerojatnim, ali..." - dijete navodi kako se neki dijelovi njegova iskaza mogu činiti nevjerojatnim ili netočnim). U prilog istinitosti iskaza govori i samooptuživanje djeteta, pri čemu ono navodi neke aspekte svoga ponašanja vezane uz kritični događaj kao loše ili neprikladne. Isto vrijedi i za pronalaženje isprike za okrivljenika, odnosno smanjivanje ozbiljnosti njegova djela ili izbjegavanje da ga se optuži za kazneno djelo, iako je evidentno da je riječ o počinitelju.

Specifični elementi kaznenog djela odnose se na detalje tipične za odvijanje pojedinih kaznenih djela koji nisu opće poznati. Ako ih dijete navodi, to govori u prilog istinitosti njegovih iskaza.

Općenito, smatra se da evidentiranje kriterija za sadržajnu analizu iskaza koji se odnose na nestrukturiranu produkciju, povezanost izjave s kontekstom, opise interakcija i reprodukciju govora povećava vjerojatnost da je iskaz istinit, jer se smatra da je kognitivno preteško, većini djece, te kriterije izmisliti i inkorporirati u iskaz (Vrij, A., 2006.). Neki kriteriji vjerojatnije će se pojaviti u istinitim iskazima zbog motivacijskih razloga: osobe koje govore istinu neće se previše brinuti o dojmu koji ostavljaju na ispitivača. U usporedbi s njima, oni koji lažu obično se trude dati iskaz za koji vjeruju da će na druge ljude ostaviti dojam vjerodostojnosti. Čine to tako da ispuštaju informacije koje, prema njihovu mišljenju, mogu naštetiti imidžu iskrene osobe. U prilog istinitosti iskaza govore informacije koje nisu u skladu sa stereotipom o istinitosti, na primjer: spontani ispravci učinjeni bez utjecaja ispitivača, zatim sumnja u vlastito svjedočenje odnosno anticipacija primjedbi ispitivača o istinitosti vlastitog svjedočenja (Vrij, A., 2006.).

U nastavku primjene metode SVA potrebno je dovesti u odgovarajući kontekst podatke prikupljene uz pomoć intervjua i one dobivene na temelju kriterija za sadržajnu analizu iskaza. To se čini uz pomoć ček-liste valjanosti (Validity Checklist), koja prikuplja četiri opće kategorije informacija (Raskin & Esplin, 1991.):

- *Psihološke osobine*: Procjenjuju se djetetove kognitivne sposobnosti, komunikacijske verbalne sposobnosti, podložnost sugestiji, prikladnost rječnika kojim se koristi za opisivanje događaja, kao i prikladnost emocija koje iskazuje tijekom intervjua.
- *Karakteristike intervjua*: Procjenjuje se je li intervju vođen na standardizirani način, je li ispitivač vrstom i izborom pitanja kao i načinom postavljanja pitanja utjecao na dosjećanje i pamćenje djeteta, procjenjuje se tip postavljenih pitanja (sugestivna, navodeća, stereotipna, negativno formulirana) i općenito prikladnost intervjua djetetovoj dobi i sposobnostima.
- *Motivacija za iskaz*: Prikupljaju se informacije s ciljem izdvajanja onih aspekata motivacijske prirode koji bi mogli utjecati na to da dijete lažno svjedoči: može se raditi o pritisku trećih osoba, grupnom pritisku, utjecaju odraslih osoba visokog statusa, djetetovoj težnji da okrivljenika ili neku drugu osobu zaštiti, strahu od moguće kazne ili lažnom svjedočenju zbog obećane nagrade.
- *Aspekti povezani s istragom*: Procjenjuje se dosljednost informacija s obzirom na prethodne izjave, rezultate istrage i medicinske izvještaje kao i realističnost samog događaja i njegova sukladnost s prirodnim zakonima. Procjenjuje se je li većina elemenata iskaza u skladu ili je u suprotnosti s iskazima ostalih uključenih osoba, odnosno s ostalim dokazima te nalaze li se u iskazu elementi koji su tipični za tu vrstu kaznenog djela.

Procjenitelj analizira informacije prikupljene pomoću ček-liste valjanosti iz tih četiriju skupina te nastoji otkriti podupiru li one svjedočenje ili ga pobijaju. I ovdje se javlja isti problem koji je bio prisutan kod kriterija sadržajne analize, a riječ je o broju evidentiranih kriterija na ček-listi koji su indikacija za vjerodostojnu odnosno lažnu izjavu. Parker i Brown (2000.) predlažu upotrebu dihotomnog sustava procjene sa sljedećim kategorijama: 0 – 3 postignuta boda indikacija je vjerodostojnog iskaza, 4 – 5 bodova značilo bi da se vjerodostojnost iskaza ne može odrediti, a više od 6 bodova upućuje na nevjerodostojan iskaz.

Potrebno je procijeniti vjerojatnost objašnjenja iskaza uz pomoć drugih mogućih hipoteza, a prema Raskinu & Esplinu (1991.) procjenitelj treba razmotriti sljedećih pet mogućih hipoteza:

- Iskaz je valjan, ali je dijete zamijenilo identitet okrivljenika.
- Iskaz je valjan, ali je dijete pod utjecajem drugih osoba ili je izmislilo dodatne informacije koje nisu istinite.
- Dijete je pod pritiskom treće osobe kako bi iskazalo pogrešnu verziju događaja.
- Dijete daje lažni iskaz zbog osobnih interesa ili zbog želje da pomogne trećoj osobi.
- Zbog osobnih psiholoških problema, dijete daje iskaz utemeljen na mašti ili izmišljanju.

Alonso-Quecuty (1999.) predlaže da važnost svakog kriterija bude utvrđena na temelju različitih čimbenika, kao što su broj prethodnih intervjua koje je dijete dalo, složenost događaja, djetetova dob i vrijeme koje je proteklo od događaja. Jednom kad su kriterijska analiza sadržaja i ček-lista valjanosti primijenjeni na djetetov iskaz, konačni rezultat analize dopušta da iskaz bude kvalitativno razvrstan u jednu od sljedećih pet skupina (Steller, 1989.) kao:

- vjerodostojan,
- vjerojatno vjerodostojan,
- nije sigurno, ne može se odrediti,
- vjerojatno nije vjerodostojan,
- nije vjerodostojan.

Svrha metode SVA jest procijeniti vjerodostojnost sadržaja iskaza. Ne primjenjuje se i nije joj cilj procjena vjerodostojnosti osobe odnosno otkrivanje laži. Prisutnost kriterija analize sadržaja povećava vjerojatnost da je iskaz istinit, međutim, ako kriteriji nisu prisutni, to ne mora nužno značiti da je riječ o lažnom iskazu. Nedostatak sadržajnih kriterija može nastati zbog više razloga: zbog slabih verbalnih vještina svjedoka ili njegove/njzine zakočenosti, kojoj je uzrok sramežljivost ili neka okolnost pri intervjuu. Izjave koje su općenito istinite, ali uključuju samo jedan neistinit ali važan detalj (npr. dijete je opisalo stvarno zlostavljanje, ali je kao zlostavljača navelo pogrešnu osobu) mogu uključiti brojne kriterije analize sadržaja jer je većina činjenica istinita, pa je moguće i da takvu lažnu optužbu onaj koji primjenjuje tu metodu procijeni kao istinitu. Moguće su i druge poteškoće u primjeni metode SVA: prisutnost kriterija analize sadržaja može biti pod utjecajem i drugih čimbenika, osim istinitosti, pa tako verbalno vješti ispitanici mogu dati iskaze koji će sadržavati više kriterija CBCA odnosno upućivati na istinitost. Istraživanja su pokazala da na ukupnu procjenu mogu utjecati, osim verbalne sposobnosti, i stajališta ispitivača, poznatost slučaja, prethodno poznavanje metode i etnička pripadnost osobe (Pezdek i sur., 2004.).

Iako su istraživanja pokazala da istiniti iskazi sadržavaju veći broj kriterija analize sadržaja od lažnih iskaza, još uvijek nema slaganja o tome koliki broj kriterija treba ispuniti neka izjava kako bi mogla biti svrstana u vjerodostojne izjave ili se bar približiti toj kategoriji. Landry & Brigham (1992.) predlažu prisutnost najmanje pet kriterija na osnovi kojih bi iskaz mogao biti smatran vjerodostojnim. Budući da je metoda CBCA primarno namijenjena procjeni izjava djece, neki od kriterija ne mogu se primijeniti na odrasle osobe, kao npr. kriterij 10 – točna reprodukcija krivo protumačenih detalja. Zbog toga je potrebno redefinirati kriterije tako da budu prikladni za iskaze odraslih osoba. U pogledu značenja svakog kriterija postoje samo opće smjernice. Naime, neki kriteriji diskriminiraju bolje od drugih istinite od lažnih iskaza te bi ih trebalo kao takve i više uzimati u obzir, odnosno dati im više bodova. Ograničenje metode CBCA jest nedostatak pravila koja bi pomogla da se utvrdi koliki broj

kriterija određuje koja će izjava biti klasificirana kao vjerodostojna, a koja neće, a nema slaganja ni o važnosti pojedinih kriterija.

Navodimo rezultate nekih validacijskih istraživanja metode CBCA:

- Istraživanje Stelleri i sur. (1992.) provedeno je na 88 djece, od kojih je zatraženo da ispričaju po dvije priče, jednu istinitu, a drugu izmišljenu, a kao razlog navedeno je natjecanje u pričanju. Ispitivači i evaluatori transkripata procjenjivali su vjerodostojnost priča slučajnim odabirom. Dobivena je statistički značajna razlika između istinitih i izmišljenih priča u 10 od ukupno 18 sadržajnih kriterija, prisutnih u istinitim pričama značajno više nego u izmišljenim.
- Istraživanje Wolfa i Stelleri (1997.) provedeno je na dvije skupine od po 15 žena, koje su opisivale iskustvo rađanja. U jednoj skupini bile su žene koje su rodile, a u drugoj one koje nisu imale iskustvo rađanja. Iako se ta druga skupina žena pripremila za pričanje čitajući medicinsku literaturu, ipak je pronađeno da su iskazi žena koje su govorile istinu, dakle govorile o rađanju iz vlastitog iskustva, statistički značajno razlikuju u 11 od 18 sadržajnih kriterija od iskaza žena koje su govorile o izmišljenom događaju. Preostali kriteriji također su se razlikovali u očekivanom smjeru, iako ne i statistički.
- Istraživanje Lamba i sur. (1997.) provedeno je na 98 djece u dobi od 4 do 13 godina. Eksperti su analizirali ukupno 14 kriterija sadržaja u smislu prisutan/nije prisutan te procjena slučaja. Nađeno je da su CBCA rezultati i procjene stručnjaka međusobno pozitivno korelirani te da postoji pozitivna korelacija između ukupnog CBCA rezultata i dobi ispitanika. Međutim, autori u diskusiji upozoravaju na iznenađujuće male kvalitativne razlike u CBCA rezultatima koji su nađeni između istinitih i sumnjivih izvještaja o zlostavljanju.
- Validacija te metode uglavnom se provodi u laboratorijskim uvjetima, a djeca ili, češće, studenti, govore istinu ili lažu u svrhu eksperimenta. Općenito, istraživanja pokazuju približno sličan postotak točnosti i za odrasle i za djecu: 73% istinitih i 72% lažnih iskaza ispravno je klasificirano uz pomoć CBCA metode.

SVA/CBCA metoda temelji se na bogatom iskustvu forenzičnih psihologa, ali i drugih stručnjaka za mentalno zdravlje koji je primjenjuju. Iskustva u primjeni metode u Njemačkoj pokazuju da je do kraja osamdesetih godina prošlog stoljeća na njemačkim sudovima većina iskaza djece o seksualnom zlostavljanju procijenjena kao istinita i vjerodostojna. Tada dolazi do radikalne promjene: sve je više iskaza u kojima dijete ne iznosi spontano informacije o zlostavljanju, nego se prva sumnja na zlostavljanje temelji na interpretaciji različitih pojava u dječjem ponašanju, dječjih crteža ili projektivnog materijala, kada dijete još ne otkriva verbalno. Sumnje u zlostavljanje temeljene na neverbalnim znakovima često su razlog za provođenje brojnih intervjua s dje-

tetom, u kojima se primjenjuju navodeće ili sugestivne tehnike intervjuiranja. Stručnjaci koji provode takva ispitivanja navode u svojim izvještajima da dijete negira seksualno zlostavljanje u prvih mjesec dana, ali i dalje smatraju potrebnim slijediti svoju sumnju na seksualno zlostavljanje. Nakon razdoblja negiranja dijete napokon kaže ponešto o zlostavljanju. To se uzima kao dokaz da se seksualno zlostavljanje zaista dogodilo.

To su "razotkrivajuće tehnike rada" s djecom koje od 1990. godine postaju popularne u Njemačkoj, nakon primjene u SAD. Razotkrivajući rad s djecom uključuje mnoge biheviornalne indikatore kao dokaz sumnje na zlostavljanje djece: to su svi mogući emocionalni i biheviornalni problemi djece (poremećaj spavanja, loš uspjeh u školi, psihosomatske bolesti svih oblika). Seksualno zlostavljanje djece zaista može dovesti do raznih oblika emocionalnih i fizičkih poremećaja, ali ne postoji specifični sindrom seksualnog zlostavljanja djece, odnosno nema valjanih biheviornalnih indikatora koji bi bili nedvojbeno povezani sa zlostavljanjem (Kendall-Tackett, Williams i Finkelhor, 1993., prema: Steller, 2000.). Isto tako, jednostrane interpretacije biheviornalnih simptoma na temelju dječjih crteža, projektivnog materijala ili igre djeteta s anatomskim lutkama često nemaju nikakve veze s psihološkom strukom. Sljedeći problem je oblik intervjua koji se u razotkrivajućim tehnikama rada koristi. Zbog pogrešne pretpostavke da djeca općenito nisu sposobna ispričati o seksualnom zlostavljanju, zbog traume koju su doživjela, u literaturi se preporučaju brojne sugestivne tehnike kako bi se povećala vjerojatnost da će dijete reći nešto o zlostavljanju. U praksi se događa sljedeće: nakon što ispitivač primijeni metodologiju sugestivnog razotkrivajućeg intervjua s djetetom, tema seksualnosti postaje općenita. Ispitivač govori s djetetom o seksualnoj edukaciji, imenuju dijelove tijela i priča s djetetom o seksualnim aktivnostima. Razgovor o dobrim i lošim dodirima i dobrim i lošim tajnama uobičajeni su u takvim intervjuima. Bilo koja verbalizacija seksualnog zlostavljanja od strane djeteta nekritički se prihvaća i potkrepljuje. Dijete se ohrabruje da ispriča još više detalja, njegovo ili njezino prethodno negiranje interpretira se kao da "još ne želi reći". Ako, nakon što je reklo ponešto o zlostavljanju, dijete to ponovo negira, ispitivač to interpretira kao "sekundarno negiranje".

Efekti primjene tehnika razotkrivajućeg rada s djetetom su sljedeći: može doći do promjena u pamćenju (dodir koji je zapamćen kao njegujući i nježan sada se pamti kao zlostavljajući) ili do potpuno novog "pamćenja" (pseudo-pamćenje) koje je rezultat subjektivno istinitog pamćenja o zlostavljanju, ali ne i objektivne stvarnosti.

Primjena SVA/CBCA metode uključuje rekonstrukciju originalnog iskaza i okolnosti u kojima je dobiven, a u svjetlu spoznaja o tehnikama razotkrivajućeg rada s djecom taj dio metode postaje najvažniji korak u evaluaciji izjave o seksualnom zlostavljanju. Istinitost iskaza koji ima pretpovijest intenzivnog razotkrivajućeg rada s djetetom ili intenzivnih terapija ne može biti

potvrđena primjenom kriterija sadržajne analize iskaza odnosno CBCA. Za-pravo, ne postoji nijedna pouzdana metoda koja bi mogla isključiti moguće sugestivne utjecaje izazvane razotkrivajućim radom s djetetom koji ne samo da vodi prema pogrešnim iskazima o zlostavljanju nego i smanjuje valjanost drugih metoda za otkrivanje istinitog iskaza o zlostavljanju.

S obzirom na svu složenost i ozbiljnost kaznenih sudskih procesa u koji-ma je važan djetetov iskaz kao dokazni materijal, s psihološkog stajališta se, prema najsvremenijim saznanjima, najprimjerenijom ocjenjuje metoda SVA ocjene vjerodostojnosti iskaza. Ta je metoda prihvaćena kao obvezna u okvi-ru legalnog postupka pri sudovima zapadnoeuropskih zemalja, primjerice u Njemačkoj gdje je pridonijela donošenju na Zakonu utemeljenih i pravednih odluka. Stoga se i u nas postavlja intencija za primjenu te metodologije.

LITERATURA

1. Adams, Susan H., *Communication under Stress: Indicators of Veracity and Deception in Written Narratives*, 2002.; Falls Church, Virginia, disertation
2. Alonso-Quecuty, M.L., *Evaluacion de la credibilidad de las declaraciones de menores vic-timas de delitos contra la libertad sexual*, *Papeles del Psicologo*, 1999.; Vol. 73, pp 36-40.
3. Bernet, William, *Case Study: of Abuse Created in a Single Interview*; <http://66.249.93.104/search?q=cache:s48f2kwE-X4J:www.fact.on.ca/Info/vac/abuse-wb.pdf>. (28.6.2005.)
4. Bernet, William & co, *Practice Parameters for the Forensic Evaluation of Children and Adolescents Who May Have Been Physically or Sexually Abused*; *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, october 1997., Vol. 36.
5. Brown, Jennifer, *Statement Validity Analysis*, <http://www.surrey.ac.uk/SHS/fpac/profactivities01.htm>
6. Ceci, Stephen, Huffman, Mary, Crotteau, Lyn, *How Suggestible Are Preschool Children? Cognitive and Social Factors*. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*. July 1997., 36 (7) 948-958.
7. Godoy-Cervera, Veronica & Lorenzo Higuera, *Criteria – Based Content Analysis (CBCA) in Statement Credibility Assessment*; *Papeles del Psicologo*, 2005.; Vol. 26, pp 92-98.
8. ITP Library Resources, *American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 2006., *Inter-views of Children*; http://itp-forensics.com/library/special_problems4.htm
9. Endres Johann, *The Suggestibility of the Child Witness: The Role of Individual Differences and Their Assessment*; *The Journal of Credibility Assessment and Witness Psychology*; 1997., Vol. 1, No. 2, 44-67; Department of Psychology of Boise State University
10. Gordon N. Betty, Baker-Ward Lynne, Ornstein A. Peter, *Children’s Testimony: A Review of Research on Memory for Past Experiences*; *Clinical Child and Family Psychology Re-view*, Vol. 4, No. 2, 2001.
11. Hoffman G. Hunter, Loftus F. Elizabeth, Greenmun N. Cristine, Dashiell L. Richard, *The Generation of Misinformation; Psychology and Law, International Perspectives*, ur. F. Lö-sel, D. Bender, T. Bliesener, 1992.
12. Kaufman M. Robyn, Perry D. Bruce, *Understanding Juvenile and family Court, Special Focus on Competency, Capacity and Hearsay*; *Child Trauma Academy, Interdisciplinary Education Series*, Vol. 3, No 2, January, 2000.
13. *Konvencija o pravima djeteta*, UN 1989.

14. Lamb, M.E., Sternberg, K.J., Esplin, P.W., Hershkowitz, I., Orbach, Y. & Hovav, M., Criterion-based content analysis: a field validation study. *Child, Abuse & Neglect*, 1997; 21, 255-264.
15. Landry, Kristine L. & Brigham, J.C., The Effects of Training in Criteria-Based Content Analysis on the Ability to Detect Deception in Adults; *Law and Human Behavior*, 1992., Vol. 16, No 6.
16. McMahon, Mickey, A False Confession of Hild Sexual Abuse on the Navaho Reservation: the Gudjonsson Suggestibility Scale and Expert Testimony; *ITP Journal*, Vol 5, 1993.
17. Melinder A., Scullin M.H., Gunnerod V. & Nyborg E., Generalizability of two-faktor measure of young children's suggestibility in Norway and the USA; *Psychology, Crime & Law*, june 2005., 11(2)123-145.
18. Parker, A. D., Brown, J., Detection of deception: Statement Validity Analysis as a means of determining truthfulness or falsity of rape allegations; *Legal and Criminological Psychology*, 2000., Vol. 5, No 2, 237-259.
19. Pezdek, Kathy, Morrow, Anne, Blandon – Gitlin, Gail S., Goodman, Jodi, A. Quas, Karen J., Saywitz, Sue Bidrose, Margaret-Ellen, Pipe, Martha Rogers & Laura Brodie, Detecting Deception in Children: Event Familiarity Affects Criterion-Based Content Analysis Ratings; *Journal of Applied Psychology*, 2004.; Vol. 89, No 1, 119-126.
20. Raskin, D.C. & Esplin, P.W., Statement Validity Assessment: Interview procedures and content analysis of children's statements of sexual abuse. *Behavioural Assessment*, 1991., 13, 265-291.
21. Renner, K. Edward, Park, Laura, Contradictions in the Legal Doctrine Concerning Child Sexual Abuse; Department of Psychology, Carleton University, 1999.
22. Rogers, L. Martha, Coping with Alleged False Sexual Molestation: Examination and Steatement Procedures, IPT, 1990., Vol. 2.
23. Singer, M., Mikšaj-Todorović, L.J., Poldružač, Z., *Kriminalitet na štetu maloljetnika, Školska knjiga, Zagreb, 1989.*
24. Steller, M., Recent developments in statement analysis, 1989. In J.C. Yuille (ed.), *Credibility assessment* (pp. 135-154). Dordrecht, Netherlands
25. Steller, M., *Assessing Credibility of Children's Statements about Sexual Abuse presented by Max Steller*, Berlin at the Institute of Forensic Sciences, Istanbul University on June 29, 2000.
26. Steller, M. & Boychuk, T., Children as witness in sexual abuse cases: Investigative interview and assessment techniques (1992.), u: H. Dent & R. Flin (eds.), *Children as Witnesses*, pp. 47-71. Chichester: Wiley
27. Steller, M. & Köhnken, G., Statement analysis: credibility assessment of children's testimonies in sexual abuse cases. (1989.) In: D.C.Raskin (ed.), *Psychological methods in criminal investigation and evidence* (pp. 217-245), New York: Springer
28. Steller, M., Wellerhaus, P., Wolf, Th., CBCA validation study with children as subjects, *Realkennzeichen in Kinderaussagen: Empirische Grundlagen der Kriterienorientierten Aussageanalyse. Zeitschrift für Experimentielle und Angewandte Psychologie*, 1992., 39 (1), 151-170.
29. Underwager, Ralf and Wakefield, Hollida, *Psychological Evaluations You Need for Trial: What They Can and Cannot Do*; 2000., <http://www.deltabravo.net/custody/psychevals.htm>
30. Wolf, P. & Steller, M., CBCA adult validity study, *Realkennzeichen in Aussagen von Frauen. Zur Validierung der Kriterienorientierten Aussageanalyse für Zeugenaussagen von Vergewaltigungsofern.* (1997.) In: M. Stadler, T. Fabian & L. Greuel (Hrsg.). *Psychologie der Zeugenaussage*

31. Vrij, A., *Witness Testimony: Psychological, Investigative and Evidential Perspectives - Detecting Deception in Legal Contexts*, Oxford University Press, 2006.

POPIS SLIKA I TABLICA

Slika 1. Distribucija sudskih predmeta s obzirom na vrstu stručne obrade – Općinski sud u Zagrebu

Slika 2. Distribucija sudskih predmeta s obzirom na vrstu stručne obrade – Županijski sud u Zagrebu

Slika 3. Strukovni profil vještaka – Županijski sud u Zagrebu

Tablica 1. Pregled sadržaja kriterija stručnih suradnika suda za procjenu sposobnosti za svjedočenje – Općinski sud u Zagrebu

Tablica 2. Pregled sadržaja kriterija stručnih suradnika suda za procjenu sposobnosti za svjedočenje – Županijski sud u Zagrebu

Tablica 3. Pregled psihologijskih mjera koje su od značenja za evaluaciju sposobnosti za svjedočenje

Tablica 4. Pregled psihologijskih testova sugestivnosti i neke njihove karakteristike

Tablica 5. Sadržajni kriteriji za analizu iskaza

Summary

ASSESSING TESTIMONIAL CAPACITY AND EVALUATING THE CREDIBILITY OF STATEMENTS IN CRIMINAL PROCEDURES FOR CRIMES AGAINST MINORS

This article analyses data for the period from 1998/1999 to 2004 collected from the case files of the Municipal Court in Zagreb and the County Court in Zagreb which resulted in a final judgement for criminal offences against sexual freedom and sexual morality committed against children and minors. The court cases were analysed in terms of the expert procedures conducted to assess testimonial capacity and to evaluate the credibility of witness testimonies. This was done by conducting a simple content analysis of the criteria applied by the experts who took part in the mentioned court cases.

The presented analysis clearly shows that unequal and non-standardised criteria are applied to assess the testimonial capacity of minor victims in the current case law of the Republic of Croatia, while the assessment of the credibility of minor witnesses' statements usually rests within the domain of the trial judge.

The paper goes on to consider issues related to the psychological aspects of the testimonial capacity of persons who have not acquired the necessary level of competences necessary for participating in a trial: the problem of suggestibility and the psychological methods for assessing suggestibility, issues of child memory, and other psychological components for assessing the capacity of children testifying in court.

Some basic psychological criteria for establishing testimonial capacity are proposed which could largely contribute to improving the quality of work of courts in cases where children and minors appear as witnesses. The SVA/CBCA method for analysing the validity of a child's and minor's statement is presented, founded on the assumption that the statements of a child based on real events will differ in terms of their structure, content and quality from fabricated and

fantasised statements. By applying this method, it is possible to avoid a range of problems that occur when assessing children's capacity to testify. Such capacity is affected by the children's cognitive capacities and limitations, their motivational and social dispositions, and many weaknesses in applying the interview method.